

Uključenost pripadnika navijačkih skupina u devijantna i kriminalna ponašanja

---

Vučetić, Ivana

Master's thesis / Diplomski rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Education and Rehabilitation Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:158:452537>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-13**

Repository / Repozitorij:

[Faculty of Education and Rehabilitation Sciences - Digital Repository](#)

Sveučilište u Zagrebu
Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet

Diplomski rad

**Uključenost pripadnika navijačkih skupina u
devijantna i kriminalna ponašanja**

Ivana Vučetić

Zagreb, lipanj, 2019.

Sveučilište u Zagrebu
Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet

Diplomski rad

**Uključenost pripadnika navijačkih skupina u
devijantna i kriminalna ponašanja**

Ivana Vučetić

Mentor:
doc. dr. sc. Dalibor Doležal

Zagreb, lipanj, 2019

Izjava o autorstvu rada

Potvrđujem da sam osobno napisala rad *Uključenost pripadnika u devijantna i kriminalna ponašanja* i da sam njegova autorica.

Svi dijelovi rada, nalazi ili ideje koje su u radu citirane ili se temelje na drugim izvorima jasno su označeni kao takvi te su adekvatno navedeni u popisu literature.

Ime i prezime: Ivana Vučetić

Mjesto i datum: Zagreb, lipanj, 2019.

SAŽETAK

Naslov rada: Uključenost pripadnika navijačkih skupina u devijantna i kriminalna ponašanja

Ime i prezime studentice: Ivana Vučetić

Ime i prezime mentora: doc. dr. sc. Dalibor Doležal

Program/modul na kojem se polaže diplomski ispit: Socijalna pedagogija/odrasli

Sažetak rada

Glavni cilj ovoga rada je dobiti uvid u osobitosti devijantnog i kriminalnog ponašanja pripadnika navijačkih skupina Torcide i Bad Blue Boysa. S obzirom da se radi o eksplorativnom tipu istraživanja, u radu nisu postavljene hipoteze. Podaci su se prikupljali putem posebno izrađenog on line upitnika za ovo istraživanje u razdoblju od 15.travnja 2019. godine do 15.svibnja 2019.godine, pri čemu se za distribuciju upitnika koristila metoda snježne grude (org., snow ball method). Pitanja su djelomično preuzeta iz Dušanovog (2013) istraživanja, a neka pitanja su modificirana. Popunjavanje ankete je trajalo oko 10ak minuta, a anketa se sastojala od 49 pitanja otvorenog i zatvorenog tipa te su korištena i pitanja po uzoru na Likertovu skalu. Prvo su ispitanici odgovarali na općenita, sociodemografska pitanja, a kasnije na specifičnija, vezana uz njihove stavove i ponašanja u odnosu na utakmice, odnos prema suparničkoj navijačkoj skupini i policiji, povijest kažnjavanosti te konzumaciju droga/alkohola. Kako bi se dobilo uvid u ciljeve istraživanja koristile su se metode deskriptivne statistike (aritmetička sredina, standardna devijacija, frekvencije odgovora). Rezultati deskriptivne statistike pokazuju da je od ukupnog uzorka N=129, većina ispitanika muškog spola (107), prosječne dobi 24 godine, s time da najmlađi ispitanik ima 14 godina, a najstariji 41 godinu. Najviše pripadnika navijačke skupine čini studentska populacija (48), većina ih je zaposleno, a što se tiče trenutačnog suživota najveći broj živi s roditeljima te ih je više od 50% neoženjeno/neudano. U ovom istraživanju je sudjelovalo više pripadnika Torcide, nego Bad Blue Boysa. Što se tiče dobi u kojoj su se uključili u navijačku skupinu, rezultati ovog istraživanja pokazuju da prednjače ispitanici koji su se učlanili u navijačku skupinu u dobi od 14 do 18 godina. više od 20% ispitanika aktivno podržava svoj klub najmanje jedanput tjedno, a preko 35% ispitanika je učlanjeno u navijačku skupinu od 1 do 5 godina ili imaju staž veći od 10 godina. I jedna i druga skupina imaju pozitivan stav prema navijačkim skupinama, ali izrazito negativan jedna prema drugoj. Među onima koji su imali iskustvo samostalnog sukoba, najviše je onih koji su to imali s navijačima koji navijaju za suprotni klub, najčešći su napadi grupe navijača na drugu grupu navijača. Verbalni konflikti sa navijačima drugog kluba su učestaliji nego sa navijačima istog kluba, a više ispitanih je samostalno bilo žrtva napada grupe navijača nego dok su bili u grupi te su u većem postotku navijači koji misle da su bili žrtve neopravdanog nego opravdanog nasilja policije, bilo jednom ili puta i više u posljednjih godinu dana. Najmanje jednom je bilo privedeno 31.78% ispitanika, a najčešća dob prvog privođenja je od 14 do 19 godina, najmanje jednom je bilo 19.38% ispitanika koji su bili uhićeni jednom i više, a najčešća dob prvog uhićenja je od 14

do 19 godina, dok je najmanje jednom bilo osuđeno 13.96% ispitanika, a najčešće u dobi od 14 do 19 godina. Od ukupnog broja ispitanika, njih 69.76% barem 1-2 puta u tri mjeseca konzumiraju droge/alkohol. Iako podosta ispitanika smatra da im niti jedan prijatelj nema problema sa zakonom, kada se stavi kategorija ima/nema problema sa zakonom dobio bi se veći postotak onih ispitanika koji smatraju da im prijatelji imaju problema sa zakonom. Njih 97.7% je odgovorilo da nikad nije služilo kaznu zatvora, dok je svega 2.3% odgovorilo potvrdno.

Ključne riječi: Torcida, Bad Blue Boys, huliganstvo, devijantna ponašanja, kriminalna ponašanja

SUMMARY

Thesis title: Involvement of Supporters' Group Members in Deviant and Criminal Behaviors

Student's name: Ivana Vučetić

Mentor's name: doc. dr. sc. Dalibor Doležal

Program / module on which a graduate exam is held: Social Pedagogy/ adults

Thesis summary

The main objective of this thesis is to gain insight into the characteristics of the deviant and criminal behaviors of members of the Torcida and Bad Blue Boys supporters' groups. Given the fact that this is an exploratory type of research, there are no hypotheses in the paper. The data were collected through an online questionnaire specially designed for this research in the period from April 15, 2019 to May 15, 2019, using the snowball method to distribute the questionnaire. The questions were partly taken from Dušan's (2013) research, while some questions were modified. Filling out the questionnaire lasted about 10 minutes. The questionnaire consisted of 49 open-ended and closed-ended questions and Likert scale questions as well. The respondents first responded to general, sociodemographic questions, and later to more specific ones, related to their attitudes and behaviors in relation to football matches, the attitude towards the rival supporters' group and the police, the criminal record and consumption of drugs or alcohol. Descriptive statistical methods were used to gain insight into the research objectives (arithmetic mean, standard deviation, response frequencies). The results of descriptive statistics show that the majority of the total sample (N = 129) are male respondents (107 of them), with an average age of 24. The youngest respondent is 14 years old, while the oldest one is 41 years old. The majority of the supporters' group consists of the student population (48), most of whom are employed. Regarding their current coexistence, the majority of them lives with their parents, while more than 50% are

unmarried. More Torcida members participated in this research in comparison to the Bad Blue Boys members. Regarding the age at which they joined the supporters' group, the results of this research show that most respondents joined the supporters' group between the ages of 14 and 18. More than 20% of respondents actively support their club at least once a week, while over 35% of respondents have been members of a supporters' group in a period of one to five years or have had a membership for more than 10 years. Both groups have a positive attitude towards supporters' groups, but they are extremely negative towards each other. Among those who have experienced conflicts on their own, the majority are those who have come into conflict with fans who support the rival club, while the attacks that most commonly occur are those between different supporters' groups. Verbal conflicts with the fans of the rival club are more frequent than those with the fans of the same club. Moreover, more respondents were attacked by a group of fans when they were on alone rather than when they were part of the group. Furthermore, more fans believe that they were victims of unjustifiable police violence rather than the justified, whether it was one or more times in the past year, 31.78% of the respondents were detained at least once, and the most common age of their first detention was between 14 and 19 and 19.38% of the respondents were arrested once and more at least once, and the most common age of their first arrest was between 14 and 19. At least once 13.96% of the respondents were convicted, and the most common age of their first conviction was between 14 and 19.

At least 1-2 times in three months' time 69.76% of the total number of respondents consumes drugs or alcohol. Although a considerable number of respondents feel that none of their friends have any problems with the law, when the category „has“ or „does not have problems with the law“ is put up, there is a higher percentage of respondents who think that their friends do have problems with the law. While only 2.3% answered affirmatively, 97.7% answered that they have never served a prison sentence.

Keywords: Torcida, Bad Blue Boys, hooliganism, deviant behavior, criminal behavior

SADRŽAJ

1. UVOD.....	1
Tko su navijači (karakteristike i motivi)	2
Karakteristike navijača.....	3
Kategorije navijača.....	4
Zašto nogomet.....	6
Uzroci devijantnog ponašanja huligana	7
Teorije o nogometnom huliganizmu	9
Huliganizam i nastanak	10
Huliganizam u Hrvatskoj	13
Torcida i Bad Blue Boys	16
2. CILJ ISTAŽIVANJA, PROBLEM I HIPOTEZE	22
3. METODOLOŠKI OKVIR ISTRAŽIVANJA	22
Sudionici istraživanja	22
Instrumentarij i način prikupljanja podataka.....	23
Metode obrade podataka	23
4. REZULTATI ISTRAŽIVANJA.....	23
5. RASPRAVA.....	46
6. ZAKLJUČAK.....	50
7. LITERATURA	52
8. PRILOZI.....	55

1. UVOD

Popularnost sporta javlja se još i u antičko doba, kada su u staroj Grčkoj održane i prve Olimpijske igre. Bavljenje sportom omogućava razvijanje samoregulacije te služi kao ispušni ventil u kontroli agresije. Sport kao takav ima veliku ulogu u prevenciji nasilja. Štoviše, sport ima značajnu ulogu u podizanju samopouzdanja i vjeru u svoje dosege, kao što omogućava priliku za stvaranje prosocijalnih veza i kontakata. Osim toga pozitivno utječe i na socio-emocionalni razvoj djece i podiže razinu socijalizacije i otpornosti na stres (Bodin, 1999, 2013; Horga, 1993; Sindik i Brnčić, 2012). Dakle, bavljenje sportom i uključenost u bilo kakav aspekt sporta, za djecu i mlade ima preventivnu i podržavajuću ulogu u razvoju njihove osobnosti. Počeci sporta datiraju gotovo otkad postoji ljudski rod, a paralelno se i s njegovim razvojem može pratiti i sve učestalije nasilje i nasilničko ponašanje. Već prvi zapisi datiraju iz Pompeja, gdje je Tacit u svojim Analima (14.17) opisao svađu među gledateljima na gladijatorskim igrama 59. godine koje su prerasle iz verbalnih sukoba u kamenovanje i oružani sukob (Bodin, Robène, Héas, 2007). Incidenti na sportskim natjecanjima koji završavaju s negativnim posljedicama ponavljaju se bez obzira na geografsko područje ili vremensko razdoblje.

Međutim, broj počinjenog nasilnog ponašanja i nereda (unutar i izvan stadiona) izazvanog od strane pripadnika navijačkih skupina te broj žrtava učestaliji je među navijačima koji prate nogomet negoli druge sportove. Naime, do završetka Drugog svjetskog rata 187 navijača preminulo je na britanskim stadionima, a tijekom cijelog dvadesetog stoljeća čak njih 282, a u navijačkim neredima, po kojima Velika Britanija prednjači, ranjeno je 3500 ljudi (Vrcan, 2003). No, svjedoci smo da se ovo ne događa samo u Velikoj Britaniji ili ostatku Europe, već imamo brojne primjere i na području Hrvatske. Prema Primoracu, Duvnjaku i Rosu (2010) u razdoblju od 2003. do 2005.godine najveći broj nereda zabilježen je na nogometnim natjecanjima i to ukupno na 244 utakmice, dok su na svim ostalim športskim natjecanjima neredi zabilježeni u 34 slučaja.

U kojoj su mjeri navijači uključeni u devijantna i kriminalna ponašanja te koje prekršaje i kaznena djela čine? Koji je uzrok ovakvom ponašanju navijača? Može li se sa sigurnošću reći da sport i dalje promovira mir, razvoj tolerancije i zajedništva ili je postao medij putem kojeg mladi i ostali sve više izražavaju nezadovoljstvo stanjem u društvu, državi, netrpeljivost prema drugačijima i tome slično? Neki radovi (Stott i sur., 2008; Bodin, 1999 i 2013; Lalić, 1993; Smolik, 2012; Vrcan, 2003) daju presjek devijantnih ponašanja navijača za vrijeme utakmica, no nema puno istraživanja

na tu tematiku ili na temu njihove uključenosti u kaznena i prekršajna ponašanja u svakodnevnom životu, posebno u Republici Hrvatskoj. Stoga je u ovom istraživanju naglasak dan i na devijantno i kriminalno ponašanje pripadnika navijačkih skupina izvan sportskih natjecanja.

Središnji fenomen koji se istražuje devijantno je i kriminalno ponašanje pripadnika navijačkih skupina. Svrha je istražiti uključenost pripadnika određenih navijačkih skupina u Republici Hrvatskoj u devijantna i kriminalna ponašanja, a cilj je istraživanja dobiti uvid u osobitosti devijantnog i kriminalnog ponašanja pripadnika navijačkih skupina Torcide i Bad Blue Boysa.

Tko su navijači (karakteristike i motivi)

Prema jednoj od definicija *“nogometni navijači su osobe okupljene u skupine koje svojim navijanjem ohrabruju svoju ekipu na utakmicama uz pomoć određenih sredstava ili bez njih, a u svrhu pružanja podrške svojoj ekipi da ostvari pozitivne rezultate. Radi se o heterogenoj skupini ljudi, sastavnom dijelu sportske publike koja predstavlja nestrukturiranu i neorganiziranu društvenu grupu”* (Turković, 2016, str. 13). Svaki sportski klub ima svoje navijače, osobe vrlo privržene svome klubu, koji su postali neizostavni dio sportskog događanja pri čemu imaju veliku ulogu. Nadalje, Vrcan (2003) je dao definiciju navijačke skupine kako bi se pokušalo što bolje približiti koje sve karakteristike imaju navijači i navijačke skupine. Vrcan (2003, str. 32) navodi da je navijačka skupina „zamišljena zajednica poznatih neznanca koja je stvorila osobni identitet i postoji kao stabilni kolektivni subjekt, hijerarhijski strukturirana, institucionalizirana, njeguje navijačku supkulturu (poštuje pravila navijačkoga ponašanja, kao i navijački etički kodeks, prepoznatljiv način odijevanja, drži se navijačke filozofije i stavova itd.), a od njezinih se članova traži bezuvjetna lojalnost“. Social Issues Research Centre (2008) u svom je izvještaju naznačio neke zajedničke karakteristike navijačkih skupina, a to su izražavanje snažnih emocija, rituali kao sastavni dio navijačke supkulture, osjećaj pripadnosti i privrženosti, uloga obitelji u počecima posjećivanja utakmica, povezanost sa mjestom življenja ili nacijom te daleko manji udio žena među navijačima. Dakle može se zaključiti da većina navijača ima i neke zajedničke osobine o kojima će biti više riječi.

Osim definiranja pojma navijač i navijačka skupina, slijedi kratak pregled istraživanja o motivaciji za postajanjem člana navijačke skupine jer ne dolazi svaka osoba iz istog razloga gledati utakmicu, niti učlanjenje u tu navijačku skupinu ne dolazi bez razloga. Ali ni privrženost svome klubu svi navijači ne iskazuju na jednak način.

Wann i suradnici (2001) su naveli osam motiva navijača; grupna pripadnost, estetski dojam sporta, uzbuđenje, samopoštovanje, zabava, ekonomski motivi, bijeg od dosade, obitelj, mogućnost samoizražavanja. Nadalje, Madalozzo i Berber (2009) su ispitujući brazilske navijače došli do glavnih razloga odlaska na utakmice a među najčešćima su cijena karte, je li riječ o derbiju ili „običnoj“ utakmici te trenutno mjesto kluba na tablici lige.

Navijači su smatrani kao pripadnici navijačke subkulture koju možemo opisati kao dio kulture koji se ipak razlikuje od nje po pravilima, ritualima, normama, ponašanju, stilu života i odijevanja i zasebnom identitetu (Perasović, 2002). Ona može biti suprotna od glavne kulture, ali može biti u sukobu sa njom. U Hrvatskoj se pojava nogometnih subkultura, odnosno navijačkih plemena, veže za razdoblje 80-ih godina prošloga stoljeća. Kako su ostale subkulture izvan i u Hrvatskoj nastale ranije, navijačka skupina je preuzela neke karakteristike od njih (važnosti pripadanja, način oblačenja, konzumacija droge i drugo). Sukladno tome, istraživanje subkultura se kod nas javilo dosta kasno u odnosu na svijet (Dedić, 2018). Skupine koje su djelovale početkom sedamesetih jesu street corneri, skinheads, hamoši i šminkeri. U osamdesetima se javljaju punkeri, subkultura koja je u to vrijeme često odlazila na nogometne utakmice. Ipak, u sljedećem desetljeću najčešći posjetitelji stadiona bili su skinheads čiji su stavovi i ponašanje obilježeni nasiljem i nacionalizmom.

Karakteristike navijača

Bodin (2013) navodi da u Francuskoj navijači dolaze iz različitih društvenih slojeva; prisutni su učenici, studenti, visokoobrazovani ljudi i osobe na vodećim pozicijama u svom poslu. Najviše je mladih ljudi (mlađih od 25 godina) muškog spola, koji najčešće dolaze na utakmice s prijateljima. To razdoblje obilježava potreba za izgradnjom identiteta, pripadanjem, ulaskom u svijet odraslih, a mnogo njih dolazi na utakmice zbog zadovoljstva i osobne dobrobiti. Žene su u velikoj manjini iako se zadnjih godina njihov broj na utakmicama povećava. Za mlade je karakteristično da žive od danas do sutra, ne razmišljaju o posljedicama te manje poštuju zakone i norme. U Bodinovoju (2013) knjizi nalazimo podatke o huliganima u francuskoj. Više od 70% huligana ima između 17 i 25 godina te imaju diplomu, a 39% su još učenici ili studenti, dok ih je 83,7% zaposleno. Samo kod 3% huligana najmanje jedan roditelj je nezaposlen, a očevi njih 37,8% rade na čelnim pozicijama. Ovi podaci govore u prilog činjenici da se devijantno i kriminalno ponašanje ne može promatrati samo kroz jedan aspekt kao što je socijalna isključenost jer je to samo jedan od mnogih

rizičnih čimbenika. Kao što ni siromaštvo nije uzročno posljedično povezano s delinkvencijom jer postoji utjecaj individualnih i okolinskih rizičnih i zaštitnih faktora.

Jedno od prvih istraživanja u Velikoj Britaniji, vezano za obilježja pripadnika skupini huligana, napravio je Harrington 1968. godine (Bodin, 2013). Dobiveni podaci na uhićenim huliganima govore da imaju manje od 21 godinu te znaju sve o nogometu, svome klubu i igračima. Ova saznanja su bila vrlo bitna jer pokazuju da je huligan osoba koja je upućena u nogomet, prati ga i zna sve o svom klubu suprotno slici huligana, koja je prevladavala, kao pojedinca koji je samo došao napraviti nered. Sredinom dvadesetog stoljeća broj gledatelja na stadionima opada te se grade novi veći stadioni da bi se riješio taj problem. Nove tribine su bile pravokutnog oblika smještene na vrhovima, iza nogometnih vrata. Ta podjela navijača na stadionu zapravo je dovela do povećanja nasilja jer osvajanje protivničkih „enda“ značio je pobjedu. Nekoliko istraživanja o belgijskim huliganima pokazuje da je 40% ranije napustilo školu, a 75% njih od najranije dobi ima policijski dosje zbog delinkventnog ponašanja (Bodin, 2013). Brimson (2009), koji je u mladosti i sam bio huligan, naglašava da je imao prilike upoznati huligane koji su zapravo normalni i pristojni ljudi te se razlikuju po obrazovanju (odvjetnici, liječnici, bankari, policajci, novinari, glumci, direktori, vatrogasci). Svoja iskustva smatra suprotnim prikazima huligana od strane novinara i političara koji smatraju da su to propalice.

Kategorije navijača

Provođenje vremena po utakmicama i pripadanje jednoj takvoj zajednici, može biti vrlo pozitivno za mlade ljude (posebice za one s viškom energije) umjesto da slobodno vrijeme provode po kafićima, ulicama upuštajući se u različita devijantna i kriminalna ponašanja, ali trebamo biti svjesni da ne dolaze svi navijači s istom motivacijom na utakmice, niti iz istog razloga ne bodre svoj klub kao što ni ne posjećuju stadione jednakom učestalosti. Već iz definicije navijača jasno nam je da se radi o raznovrsnoj skupini ljudi što dodatno otežava objašnjenja vezanih uz pojavu devijantnih ponašanja.

Postoje razne podjele pripadnika navijačkih skupina, ali će se u tekstu navesti neke od njih. Social Issues Research Centre (2008) je sukladno istraživanju u 6 zemalja zapadne Europe podijelio navijače u 5 skupina. „Strastveni navijači“ su najbrojniji te je za njih nogomet jedna od bitnijih stvari u životu i s uzbuđenjem prate utakmice. Slijede „međunarodni navijači“ koji idu na utakmice zbog stjecanja poznanstva s navijačima iz drugih država. Na trećem mjestu su „fanatici“ koji iako

slični prvoj skupini, utakmice smatraju nečim „religioznim“. „Putnici“ su navijači koji idu na utakmice većinom radi putovanja u drugu zemlju i druženja s ostalim navijačima. Na posljednjem mjestu su „druželjubivi“ kojima i prijatelji i obitelj posjećuju utakmice pa tako i oni. U susjednoj Srbiji je Mihajlović (1998; prema Pajević, 2003; prema Dušanić, 2013) napravio kategorizaciju navijača u odnosu na varijablu korištenja agresivnosti tijekom utakmica te dobio sljedeće podatke. „Tolerantni navijači“, koji čine 14% gledatelja, dolaze radi utakmice te je sa zanimanjem prate. Iduće naziva „blago agresivnima“ jer su po svojim karakteristikama skloni verbalnim sukobima, njih ima 46%. Zatim slijede „osrednje agresivni“ sa 23% koji su također poznati po verbalnoj agresiji, ali i bacanju predmeta u teren. „Poprilično agresivni“ osim što su verbalno agresivni, često bacaju baklje i ostala pirotehnička sredstva u teren. Njih ima oko 12%. I na posljednjem mjestu su „siledžije“ za koje je karakteristično činjenje nereda, izazivanje tučnjava i sudjelovanje u raznim oblicima nasilja, a njihova je zastupljenost oko 5%.

Svaka navijačka skupina ima određene skupove vrijednosti i kodekse ponašanja iako su ta pravila ponašanja nepisana. Svaki član ima svoju ulogu, a odnosi među članovima su često neformalni. Što se tiče podjele navijača u odnosu na hrvatsku literaturu, izdvojit će se ona Lalićeva (1993) koji članove navijačkih skupina dijeli u 5 različitih grupa.

Prva skupina je „navijač – navijač“, to je osoba koja odlazi na sve utakmice, cilj joj je stvaranje atmosfere i bodrenje igrača, a nasilna ponašanja ispoljava u rijetkim situacijama (npr. kada misli da je njegova momčad zakinuta). Zatim postoji skupina „navijača iz trenda“. Oni su skloni konzumiranju alkohola i ostalih opijata te često sudjeluju u nasilju jer smatraju da je to sastavni dio navijačkog trenda (iako nisu posebni agresivni). Treća skupina, „navijač- nasilnik“ jesu oni članovi kojima utakmice služe za ispoljavanje agresivnog ponašanja. Njima glavni cilj dolaska na utakmicu nije pokazivanje odanosti klubu i bodrenje igrača (kao prvoj skupini) već nasilničko ponašanje. Takvo ponašanje koriste za jačanje svoje pozicije među vršnjacima i unutar grupe te se nerijetko hvale svojim djelima. Karakteristično za ovu skupinu je to da nasilno i agresivno ponašanje ne odražavaju samo na terenu, nego i izvan njega u vidu krađa, droga i drugih oblika kriminalnog ponašanja. Nadalje, „navijač- politički aktivist“ prepoznaje se po nošenju nacionalnih zastava, pjevanju politički obojanih stihova te se uključuje u devijantno ponašanje iz ekstremnih političkih razloga. „Navijač- novak“ postaje član skupine ponajviše zbog uzbuđenja i atmosfere

na stadionima. Uglavnom su to mladi ljudi, adolescenti koji idealiziraju navijačku grupu. Inače nisu skloni sudjelovanju u navijačkim neredima, ali kada izbije masovna tučnjava često se uključe.

Iz svega navedenog može se zaključiti da postoje različiti motivi za navijanjem i posjećivanjem utakmica, kao i karakteristike navijača. Dok jedni bodre na prikladan način u skladu s normama dobrog ponašanja, drugi bodre svoje sportaše na nasilan način te pri tome ugrožavaju kako vlastitu tako i tuđu sigurnost. Privrženi pripadnici bilo koje navijačke skupine prate svoj klub gdje god igrao. Prisustvuju svim domaćim utakmicama, ali i odlaze na gostovanja, odnosno kad klub igra u nekom drugom gradu. Nameće se logičan zaključak da takvi navijači žrtvuju svoje vrijeme ili zanemaruju druge obveze kako bi boravili izvan grada pa možda i na dulje razdoblje. Lalić (2011; prema Fijačko, 2017) za posljedicu naglašava da djeca i mladi koji su još uvijek u sustavu obrazovanja često bježe od kuće, zanemaruju svoje školske i fakultetske obveze. Nezaposleni mladići, kao i oni koji se još školuju, nemaju dovoljno sredstava za putne troškove te nerijetko počinjavaju razna prekršajna ponašanja (švercanje u tramvaju). Za razliku od njih, oni koji su zaposleni suočavaju se s rizikom od dobivanja otkaza zbog zanemarivanja svojih radnih obaveza. Odlazak na gostovanje sa sobom nosi određeni rizik. Iako policija kontrolira kretanje gostujuće navijačke skupine, često izbiju sukobi i neredi izvan stadiona između domaćih huligana i gostujućih, odnosno na ulicama.

Zašto nogomet

Bez sumnje možemo reći kako je nogomet sport s najvišim postotkom nasilja i devijantnog, nedozvoljenog ponašanja. Razlika između nogometa i drugih sportova je ta što je u nogometu rezultat nepredvidljiviji, stoga je česta promjena ponašanja navijača moguća, iz euforije u frustraciju. To je ono što nogomet razlikuje od drugih sportova, ta neizvjesnost rezultata dok jedna ekipa ne bude u većoj prednosti. Takvo ponašanje još dodatno pojačava važnost utakmice te nepravedno suđenje (subjektivno ili objektivno shvaćeno). Istraživanja pokazuju da se agresija povećava ukoliko je utakmica loše organizirana i kada prevladava nasilje (Bodin, 2013). Brimson (2006) navodi osam razloga zašto su ovakvi događaji najviše povezani s nogometom. Prema njemu to su popularnost sporta (najpopularniji je na svijetu), ekipni je sport, pošto se igra odvija između dvije ekipe stvara se odnos „mi“ i „oni“ što pogoduje stvaranju razlika i povećanju netrpeljivosti, pripadnici navijačkih skupina gotovo isključivo prate nogomet, obzirom na karakteristike nogometne igre (sporost, dosada, čekanje golova) navijači mogu imati veću ulogu u ovom sportu

negoli u drugima, konstrukcija nogometnih stadiona zbog zvučnosti i stvaranja većeg osjećaja zajedništva, nogomet je većinom muški sport te daje osjećaj i potvrdu muškosti, među navijačima se nalaze pripadnici radničke klase koja često ima povećani temperament i ostale nepovoljnije karakteristike za razliku od drugih sportova koji privlače i vrlo visoke slojeve (tenis, golf).

Nadalje, nogomet je univerzalni sport, gotovo svatko ga je bar jednom probao igrati. Nije bitan ekonomski i socijalni status i moguće ga je igrati bilo gdje. Također ima i ulogu socijalizacije i integracije u društvo posebno manjinskih etničkih skupina. Danas imamo primjer francuske reprezentacije gdje je pola igrača djeca doseljenika. Bodin (2013) navodi da se u Francuskoj nogometni klubovi nalaze u gradovima koji imaju najveću stopu kriminala na 1000 stanovnika.

Iz ovih statističkih i preglednih podataka uočava se da se na nogometnim utakmicama pojavljuje najviše nasilja i nereda te se nameće logičan zaključak da je huliganizam tamo najprisutniji. Iako je ta pojava prisutna od davnina, danas je zbog širenja i velike dostupnosti medija (koji sve češće stavljaju huliganstvo u prvi plan) huliganstvo jedan od velikih problema u mnogo zemalja pa tako i kod nas. Postavlja se pitanje potiču li mediji na takav način uključivanje mladih u ovakva ponašanja. Danas navijačke skupine, odnosno ovaj devijantni ogranak, postaju subkultura koja sve učestalije izražava bunt i nezadovoljstvo trenutnim stanjem u društvu. Pripadnici navijačke skupine osjećaju veću anonimnost jer u prvi plan izbijaju karakteristike grupe, a ne pojedinci. Kao posljedica stvaraju se nagoni i ponašanja koje kao pojedinci možda i ne bi manifestirali u određenim situacijama. Upravo zbog stapanja sa velikom grupom ljudi, promoviranje huliganizma može natjerati mlade da se uključe u ovakav način izražavanja svojeg mišljenja.

Uzroci devijantnog ponašanja huligana

Iako postoje brojni radovi koji nastoje spoznati i pojasniti uzroke ponašanja huligana i njihove karakteristike, Bodin (1999) problem vidi u tome što nasilje uglavnom pokušavaju objasniti kriminološkim teorijama, opisujući navijače kao mlade, siromašne, delinkventne i nasilne pojedince. Na taj način ne saznajemo puno o osobnim povodima i motivima takvog ponašanja mladih s opisanim karakteristikama, a ni ne dobivamo objašnjenje zašto mladi koji su prilagođeni u društvo, imaju uređen socijalni status i obrazovanje, čine ista takva djela. Kao i kod većine drugih problematičnih ponašanja, tako je i ovdje potrebno uzeti u obzir više rizičnih čimbenika i sagledati ih kao cjelinu, a ne kao izolirane slučajeve.

Huliganstvo može biti unaprijed razrađen čin, a ne afektno djelo. Bodin (2013) tvrdi da ponašanje huligana nije isključivo posljedica gomile i osjećaja anonimnosti u grupi kao ni nepromišljeno djelo ili reakcija na frustracije. Naravno da ima i takvih članova, koji slijepo slijede vođu i ponašanje gomile i koji žele pripadati, ali ako bismo gledali samo taj aspekt ne bismo mogli dobiti širu sliku pojedinaca. Postoje huligani koji znaju što i zašto nešto rade, svjesni su svojih postupaka i taj dio ne smijemo zanemariti. Prema sociološkoj teoriji nasilje je posljedica stapanja sa masom i gubljenja osjećaja individualnosti. Kada je u većoj skupini, kao što je slučaj sa navijačima, osoba se deindividualizira, postane dio mase i čini neke stvari koje da je sam vjerojatno ne bi napravio. Osoba ima korist od takvoj načina jer tako postiže nešto što kao pojedinac ne bi mogao. Pravila mase se razlikuju od pravila jedne osobe (Vrcan, 2003; prema Mrvelj, 2017). Tako Brimson (2009) naglašava da je osobi koja se nalazi u nekoj skupini teško poslušati savjet drugoga da se kloni nevolja. Na taj način možemo pojasniti djelovanja pripadnika navijačke skupine, na kojeg osim ovog aspekta utječu i brojni drugi, a jedno od njih je sigurno i kodeks ponašanja koji je ranije spomenut.

U Engleskoj glavni uzrok nasilja vide u nesnalaženju navijača, koji su ujedno i pripadnici radničke mladeži, u uvjetima modernog društva. Kod nas takvo objašnjenje nije vjerodostojno jer istraživanja pokazuju da u nasilju sudjeluju i visokoobrazovani i dobro situirani pojedinci (Vrcan, 2003; prema Mrvelj, 2017).

Navijači se međusobno sukobljavaju zbog dokazivanja, ponižavanja suparnika i uspostave moći. Pri tim sukobima većina navijača smatra da je kukavično koristiti oružje, osim palica i boksera. Međutim najpoštenijom smatraju tučnjavu šakama i nepodržavaju napade grupe na jednu osobu već borba mora biti ravnopravna. Takva su pravila među navijačima, ali postoje i situacije kada ih se ne pridržavaju. Iako su neki autori prije radili razliku među pojmovima navijač huligan i karnevalski navijač, Perasović i Mustapić (2013) smatraju da su elementi tih vrsta pomiješani te da čine jednu cjelinu „ultras“ subkulture (o kojoj će kasnije biti nešto više riječ). No ne isključuju iznimke, neki navijači gotovo svaki puta nastoje izbjegavati svađe dok naravno postoje i oni koji iniciraju svađe i tučnjave svaki put kad im se pruži prilika. Iako možda različiti na tom kontinuumu, na stadionu svi stoje na istoj strani i čine isto tijelo. Među navijačima prevladavaju jednaka mišljenja o tome što je pravedna borba i nasilje. Prema Bodinu (2013) različiti autori ipak nalaze dvije zajedničke stavke karakteristične za huliganizam. Huligani nisu osobe odvojene od svijeta

nogometa. Oni znaju sve o nogometu, aktivno su uključeni u djelovanje svoje skupine i prate svoj klub. Ono što oni žele je prebaciti fokus utakmice sa terena na tribine. Dakle, da se zaključiti da je huliganstvo djelo navijača, ali tu moramo biti vrlo oprezni jer nisu svi navijači huligani niti će to postati. Drugo, huliganstvo je djelo tvrde jezgre navijača. Istraživanja Rochea (2001) i Debarbieuxa (2002) pokazuju da se u 50% slučajeva to čin jezgre koju čini 5% osoba (prema Bodin, 2013).

Teorije o nogometnom huliganizmu

TEORIJA SUBKULTURNE RITUALIZIRANE AGRESIJE

Nakon Drugog svjetskog rata dolazi do većih mogućnosti za visokim obrazovanjem, sve više mladih se odlučuje nastaviti školovanje što za posljedicu ima povećanje autonomije i uključivanje u subkulture u kojima se mogu izražavati i izgraditi. Prema ovoj teoriji takvi mladi su najčešće puni frustracije doživljene u kulturnim zajednicama gdje su odrasli. Oni kroz navijanje i pripadanje navijačkoj skupini izražavaju određenu vrstu bunta izgrađujući sebe. Marsh, Rosser i Harre (1978; prema Lalić, 1993) dijele navijačko nasilje na ritualizirano i stvarno, te smatraju da se nasilje među navijačima može objasniti samo kroz ritualizirano nasilje, koje je sadržano u kodeksu navijačkog ponašanja. Po njima mogućnost za stvarno nasilje kod ovih skupina je rijetka jer njima nije cilj pretući suparnika do smrti nego pokazati mu tko je jači.

KLASNA TEORIJA

Ova teorija kao podlogu navijačkog huliganizma vidi u reakciji radničke klase (koja je činila veliki dio navijača) na promjene koje su se događale u nogometu; taj sport se sve više počeo gledati kroz profit. Clarke (1982) i Taylor (1978) (zagovornici ove teorije) navode da najviše problema rade mladi koji su najviše izloženi ekonomskim i psihičkim rizičnim faktorima (prema Lalić, 1993).

SOCIO-HISTORIJSKA TEORIJA

Jedan od autora ovog pristupa, Dunning (1989) smatra da nogometni huliganizam nije nov pojam jer nasilje postoji otkad postoji sporta. Nasilje na utakmicama je, prema autorima ove teorije, moguće objasniti sa 3 aspekta. Jedan je odraz slabe igre na terenu, drugi je povećanje antagonizma i neprijateljstva među navijačima stvaranjem „mi“ identiteta nasuprot „oni“. I na kraju autori smatraju da je devijantno ponašanje navijača zapravo samo preslika stanja u društvu (Dunning, Murphy, Williams, 1989; prema Lalić, 1993). Drugi aspekt objašnjenja huliganizma pojačavanje

antagonizma „mi“ i oni“, može se potkrijepiti Brimsonom (2009) koji kaže da to neprijateljstvo s vremenom postaje dio stvarnoga života, dakle ne ozbilježava samo ono vrijeme okupljanja oko utakmice kada je razgovor o mržnji prema drugoj skupinini „normalan“. Nadalje nadodaje kako je „normalna stvar kod jednog njegovog prijatelja da odbije zastupati bilo koga ko je navijač Lutona jer bi „*radije priznao poraz i pustio da piz** izgubi slučaj*“ (str.34).

TEORIJA O SVIJETU SPORTA ZA SEBE

Ova teorija svoje početke ima u Italiji, a tumači navijačko nasilje kao isključivo posljedicu igre i suđenja a ne kao reakcija na stanje u državi. Također nasilje vide kao simboličko.

Huliganizam i nastanak

Stilove navijanja bi se moglo podijeliti u dvije skupine. Jedan je po engleskom uzoru kojemu je cilj nasilje i opijanje, a takve navijače nazivamo huliganima. Huligane možemo definirati kao grupu ljudi koja pripada određenoj navijačkoj skupini, kojima je glavni cilj izazvati imovinsku štetu, sukob te ozljeđivanje ili smrtno stradanje drugih osoba (Magić, 2015). Zanimljivo je kako se u Velikoj Britaniji ne koristi riječ huligan već „thugs“ koja ima značenje propalice i razbijača (Bodin, 2013). Na taj način ih se odmah etiketira ne pokušavajući dublje shvatiti karakteristike osobe i uzroke ponašanja. Drugi je „ultras“ stil navijanja došao iz Italije, a pripadnici takvog stila su ultrasi. Riječ „ultras“ dolazi od latinske riječi *ultra*¹ što u ovom smislu označava nadprosječni entuzijazam. U sferi nogometa to se očituje u gotovo svim stvarima, od načina navijanja, pjesama, koreografija, odnosa prema drugim navijačkim skupinama i drugo. Njima je cilj pobijediti drugu skupinu u navijanju, transparentima, pirotehnici, šalovima, koreografijama, bodrenju i nadglašavanju.

Da bismo se mogli pobliže upoznati s ovom problematikom i shvatiti huliganstvo moramo događaje staviti u povijesni i društveni kontekst inače je sve samo pusto nagađanje. Slika engleskog huligana, kao divljaka koji se stalno opija i radi nereda jednostavno nije reprezentativna. Treba krenuti od uzroka i shvatiti odnose među navijačima, što za njih znače provokacije, navijanje, uporaba sile. Ali osim nabrojanog, bitno je proučiti odnose među glavnim akterima

---

¹ <https://www.dictionary.com/browse/ultra> (14.6.2019.)

(navijači, policija, uprava kluba i države). Uzroci huliganskog ponašanja, ma koliko god bili slični, u većini država se ipak razlikuju (Bodin, 2013).

Bodin (2013) povijest nastanka huliganizma u Europi dijelit u 6 etapa. Prvu etapu karakterizira porast planiranog i organiziranog nasilja. Naime, zbog činjenice da nisu sve osobe koje su stvarale probleme bile pod utjecajem alkohola kao ni to da jedini uzrok nasilja nije bio sportske prirode, ovaj problem se počinje češće izučavati. U drugoj etapi pojavljuju se razne subkulture mladih (rough, teddybears, punkeri, skinheadsi) koje su početak stvaranja navijačkih skupina. Sve više mladih počinje dolaziti na utakmice. Bromberger (1995; prema Bodin, 2013) uzroke tomu vidi u više razloga. Prvi je zbog širenja nogometa među mlade, drugi ima sociološku podlogu (događaju se velike promjene u društvu, mladi traže nove oblike provođenja slobodnog vremena. Još jedno od objašnjenja se nalazi u ekonomskim aspektima jer cijena ulaznice na „endsima“ pada pa je dostupnija mladima. Na kraju se navode kulturni razlozi. Pojavljuje se sve više subkultura mladih, pa tako i navijačka čiji su sastavni dio postali skinheadsi i teddy boysi poznati po ksenofobiji i nasilju. Takvo ponašanje su odražavali i na utakmicama. Može se reći da je tako počeo huliganizam. Treća faza i četvrta faza se javljaju kao reakcija na socijalne probleme i isključenost mladih iz društva. Huliganizam postaje način izražavanja nezadovoljstva i hostilnosti prema drugima. U petoj fazi veliku su ulogu u promoviranju huliganstva odigrali mediji. Na taj način su i u javnosti stvorili tipičan profil huligana, a on je bio mladi Englez, s lošom integracijom u društvu, uglavnom delikvent i pijanac, te je nastala jedna predrasuda ne samo na razini Engleske nego i na europskoj razini. Zadnja, šesta faza obilježena je istraživanjima i različitim studijama kojima je u središtu ovaj problem. Obilježena je prevencijom i edukacijom navijača o navijanju bez kršenja zakona.

Iako je nasilje na utakmicama prisutno već od davnih dana, promjene se počinju događati šezdesetih godina prošloga stoljeća u Velikoj Britaniji. Ono što se tada počelo događati jesu tučnjave, incidenti i nasilje ne vezani za rezultat, suđenje, događaje na terenu. Sve češće se počelo događati i izvan stadiona, a sve više ljudi je bilo uključeno. Ne može se, kao do sada, objasniti činom agresije na frustraciju. Od tog razdoblja nadalje huliganstvo se počelo definirati kao namjerno, organizirano, strukturirano i smišljeno nasilje, približavajući se time definiciji „organiziranog kriminala“. Članak iz francuskih novina L'Équipe (1997; prema Bodin, 2013) piše da je u 20. stoljeću poginulo više od 1300 ljudi kao posljedica huliganskog ponašanja. Razlika je

u tome što danas postoji taj pojam „huliganstvo“ kojemu možemo pripisati svo nasilje vezano za sportske utakmice i navijačke skupine.

U proučavanju devijantnog i kriminalnog ponašanja pripadnika navijačkih skupina značajan je domino efekt, pojam iz kriminologije. Izazivanje prvo započne sitnim, beznačajnim provociranjem i zviždanjem, da bi se proširilo na vrijeđanje i omalovažavanje, a kasnije i na nasilje i premlaćivanje. Cilj je zastrašiti protivnike nasilnim ponašanjem i osvojiti njihov teren. Može se reći da se kod huliganizma radi o osveti, jer je cilj osvetiti poraz i postići bolju reputaciju od neprijatelja. Sve započne laganim naguravanjem i nadjačavanjem, kao što je ranije navedeno, a kada dođe do upotrebe oružja pitamo se kako je do toga došlo. Delinkventno ponašanje navijača može biti povremeno, npr., ako ga je netko napao pa je onda morao uzvratiti, ali kada to postane učestalo pa i svakodnevno onda znači da se neki drugi ciljevi i motivi nalaze u pozadini takvog ponašanja. Lalić (2011; prema Fijačko, 2017), kao i ranije navedeni Marsh, Rosser i Harre (1978), spominje „ritualizirano“ i „stvarno“ nasilje. Za razliku „stvarnog“, kojem je svrha korištenje palica, pirotehničkih sredstava, zastava, ali i hladnog oružja, cilj „ritualiziranog“ nasilja je poniziti protivničku ekipu, oduzeti im rekvizite i protjerati ih sa stadiona,. Posljedica prvog nasilja jesu sukobi huligana izvan nogometnog konteksta, odnosno na ulicama, kafićima. Vrcan (2003) navodi da nasilje među navijačima nije samo spontano i posljedica utjecaja gomile, već može biti i organizirano. Dakle, moguće je da tučnjava započne s ciljem ponižavanja suparničke grupe, ali završi nekim težim posljedicama. Prema Brimsonu (2006) navijači takvo ponašanje smatraju opravdanim, odnosno ne doživljavaju ga kao kršenje zakona.

Cussonova tipologija (1981; prema Bodin, 2013) nam može bolje pomoći u razumijevanju devijantnog ponašanja navijača. Prvi je cilj takvog ponašanja akcija gdje nasilje predstavlja užitak, dokazivanje i nema neku svrhu. Drugo je prisvajanje, odnosno oduzimanje simbola protivničkim navijačima. Treći cilj je agresija koja može biti posljedica osвете ili reakcija na napad, a zadnji cilj je dominacija. Svrha dominacije je moć i prestiž u odnosu na suparnika. Dakle, što je više izgrađen zajednički identitet neke skupine i naglašeno zajedništvo, to je jače neprijateljstvo i suparništvo pa i nasilje prema drugoj navijačkoj skupini. Na taj se način navijačke skupine sve više razdvajaju i pojačava se rivalstvo. Brimson (2009) nasuprot tome, ne vjeruje objašnjenjima ove problematike koju su davali akademici, već smatra da je huliganizam danas posljedica ili strasti ili ugleda ili povijesti.

Najčešće je najveće rivalstvo među dvije navijačke skupine čiji su i klubovi veliki rivali. Takva je situacija i u Hrvatskoj, Hajduk protiv Dinama, Torcida protiv Bad Blue Boysa. Nasiljem se pojačava osjećaj pripadnosti nekoj skupini i moguće je razlikovati od druge, ukorijenjeno je u vrijednosti skupine koje se prenose na nove generacije. Uvijek drugi napadaju nas, mi smo žrtve, tu izostaje objektivnosti. Nasilje se među navijačima može okarakterizirati sljedećim obilježjima: ide protiv normi, služi za poticanje samostalnosti i jedinstva skupine, traži veću uključenost članova i trenutno zadovoljenje, želi nadjačati protivničku skupinu i želi naštetiti drugima (Bodin, 2013). Navijanje i nasilje nisu dva jednoznačna pojma, ali iz svega nabrojanog očigledno je da huliganstvo prožima navijanje i navijačke skupine.

Huliganizam u Hrvatskoj

Ni hrvatski sport nije pošteđen izgređima jednog dijela navijača. Već su Williams, Dunning i Murphy 1986. godine smjestili Jugoslaviju kao četvrtu državu u Europi koja prednjači po huliganskim neredima (Lalić i Biti, 2008), a podaci iz 2008. godine govore da je Hrvatska na trećem mjestu prema visini kazni koje je Hrvatski nogometni savez morao plaćati UEFA-i zbog navijačkih nereda². Zapravo, sve češće se događaju sukobi i nasilje među pripadnicima navijačkih skupina ili pak izbijaju neredi na utakmicama Hrvatske nogometne reprezentacije. Lalić i Biti (2008) naglašavaju da je između ostalih negativnosti, sport u nas karakteriziran korumpiranošću, ali i organiziranim kriminalom. Navijačko nasilje moguće je promatrati kao posljedicu gospodarske i društvene krize, centralizacije države (podjela na sjever i jug) i produbljivanje sve većih napetosti, kapitalizma kojeg nije moguće okarakterizirati u punom značenju te riječi. Već ranije su Franičević (2002), Tomić-Koludrović, Petrić (2007) i Županov (2002) razlikovali dvije vrste nasilja koji obilježavaju hrvatski sport, a to su nadzemno i podzemno. Prema njima nadzemno nasilje je ono vidljivo navijačko nasilje, a u podzemno ili prikriveno spada nasilje tajkuna, kriminalaca kojima je cilj dobivanje moći u društvu. Karakteristično za hrvatski huliganizam jesu rasne i nacionalističke uvrede te uporaba nedozvoljenih sredstava na stadionu kao što su signalne rakete ili dimne bombe čija uporaba nerijetko izaziva prekid utakmice. Za takvo ponašanje huligani mogu biti kažnjeni društveno korisnim radom, novčanom kaznom, zatvorskom kaznom u trajanju od nekoliko dana do nekoliko godina, ograničavanjem kretanja, itd. (Turković, 2016).

---

² <https://www.jutarnji.hr/arhiva/koliko-su-nas-stajali-izgredi-huligana/3919428/> (12.6.2019.)

U predratnom razdoblju najveća je netrpeljivost bila između hrvatskih i srpskih navijačkih skupina. U nekoliko se radova (Fijačko, 2017; Lalić, 2008, 2018) navodi da se početak ratnih zbivanja dogodio 13. svibnja 1990.godine, tjedan dana nakon pobjede HDZ-a na višestranačkim izborima, kada su izbili neredi i tučnjava između navijačima Dinama i Crvene Zvezde zbog neodržavanja utakmice. Taj dan u Zagreb je došlo oko tri tisuće Delija, pripadnika navijačke skupine Crvene Zvezde, a neredi i tučnjave su započeli i prije početka utakmice te je morala intervenirati policija. Ondašnja kontraobavještajna služba smatrala je uporabu sile opravdanim oblikom napada na hrvatske navijače jer su, po njima, bili glavna prijetnja Jugoslaviji. Sukob je započeo verbalnim dobacivanjima i vrijeđanjima kao što su: „Srbija do Zagreba“, „Ubit ćemo Tuđmana“. Dugo se čekalo na intervenciju policije. Delije su zapalile hrvatsku zastavu i ušle na dio tribine gdje su se nalazili neki navijači Dinama. Tada je izbila velika tučnjava i uništavanje stolica, nakon čega su Bad Blue Boysi sa sjeverne tribine ušli na teren. Sukobili su se s Delijama gađajući ih kamenjem i tek je tada milicija intervenirala. Ovaj događaj, koji je trajao više od sat vremena i gdje je ozlijeđeno stotine ljudi, postao je simbol hrvatskog otpora za samostalnost. Štoviše, ova utakmica je prema CNN-u smještena na četvrto mjesto nogometnih utakmica koje su „promijenile povijest“. Nakon što su se navijači povukli na tribine, sukob s milicijom se i dalje nastavio. BBB-i su ih nastavili gađati s kamenjem, bakljama i ostalim predmetima na što milicija reagira korištenjem vodenog topa vatrogasnog vozila. Tek kad su upotrijebili suzavac uspjeli su rastjerati i smiriti navijače.

Međutim, sukobi su nastavljeni i izvan stadiona. Uvidom u milicijske podatke, podneseno je devet kaznenih prijava protiv 15 navijača Crvene Zvezde, četvorice Boysa i protiv Zvonimira Bobana. Ozlijeđeno je 117 policajaca i 76 civila. Materijalna šteta je procijenjena velikom, osim stadiona, oštećeni su tramvaji, izlozi i automobili (Birtić, 1997). Kroz nogomet se jača nacionalna, županijska i gradska pripadnost ili se zaborave svi problemi na tren i stvori se takvo zajedništvo da je nekada to neshvatljivo. Međutim, to jačanje zajedničkih osjećaja može imati za posljedicu jačanje neprijateljstva i mržnje prema suparnicima. Tijekom i prije Domovinskog rata hrvatsko bi stanovništvo slavilo ako bi reprezentacija Srbije izgubila, iako hrvatskim reprezentativcima taj rezultat ništa ne znači za prolaz dalje. Zapravo takvo raspoloženje vlada i danas. Primjer sukoba navijača Osijeka i Crvene Zvezde 2008. godine govori nam kako tenzije među državama i u poslijeratnom razdoblju još postoje. Pripadnici Kohorte (navijačke skupine Osijeka) su napali

Delije (navijači Crvene Zvezde) dok su imali sastanak u udruzi, a napad su opravdali tako što su rekli da Delije razvijaju širenje velikosrpske ideje u Hrvatskoj³.

Lalić (2018) vezano uz povijest nastanka nasilja u Republici Hrvatskoj razlikuje dva aspekta. Jedan je onaj koji se pojavio od 1940-ih do 1970-ih kada je nasilje uglavnom bilo spontano i obilježeno sukobima individue. Drugi aspekt datira od 1970-ih i 1980-ih, a tu je nasilje postalo gotovo sastavni dio navijačke supkulture. Lalić (2018) i Brimson (2006) naglašavaju kako su tijekom Domovinskog rata počeli sve češći sukobi navijačkih skupina, posebno Bad Blue Boysa i Torcide. Nakon Domovinskog rata situacija je bila takva da su i političari, mediji i čelnici klubova smatrali da nasilje u hrvatskom nogometu nema specifične uzroke te da nije vrijedno većeg angažmana (Vrcan, 2003; prema Mrvelj, 2017). Nitko situaciju nije uzimao ozbiljno dok nisu počeli učestaliji sukobi navijača i policije te kada su tučnjave počele imati ozbiljnije posljedice.

Slijede primjeri iz ne tako daleke hrvatske povijesti o neredima na nogometnim utakmicama. Magić (2015) navodi da su za vrijeme utakmice Roma-Hajduk, odigrane 2003.g. u Rimu, pripadnici Torcide gađali navijače Rome signalnim raketama te su izbili sukobi s policijom. Dvije godine kasnije, neredi su se dogodili u Australiji na utakmici Sydney United-a i Bonnyrigg White-a gdje se sukobilo 50 navijača od kojih su petorica uhićena pri čemu je dvoje policajaca ozlijeđeno. Prve podupiru hrvatski iseljenici, a druge srpski navijači.

Svjedoci smo i brojnih nereda na domaćim utakmicama. Sukob između Bad Blue Boysa i Kohorte iz 2006. godine na utakmici Osijek-Dinamo samo je jedan od primjera. Navijači Osijeka su napali Bad Blue Boyse i policiju signalnim raketama i kamenjima te je pritom jedan član Kohorte zadobio nekoliko ubodnih rana. U Genoi su 2007.g. pripadnici Torcide napali policiju izvan stadiona, ali su radili nereda i za vrijeme utakmice. Veliki sukob se zbio i 2008.godine u Pragu kada su neki pripadnici Bad Blue Boysa uništavali grad razbijajući trgovine, a kasnije su napali policajce sa stolicama i kamenjima i ozlijedili osam policajaca. Na tom događaju privedeno je oko 300 navijača. Na gostovanju Dinama protiv rumunjskog kluba FC Timisoara, neredi su izbili i prije i za vrijeme utakmice. Velik broj pripadnika Bad Blue Boysa privedeno je od strane policije, nakon što su radili nereda u centru grada i napadali lokalne ljude. Za vrijeme utakmice oko 200 Bad Blue Boysa napalo je policajce sa stolicama i palicama te ispalilo signalnu raketu prema navijačima

---

³ <https://www.jutarnji.hr/arhiva/bocama-i-bakljama-na-delije/3927858/> (12.6.2019.)

protivničkog tima. U tom sukobu nekoliko je policajaca i suparničkih navijača teže ozlijeđeno. 2010. godine zbio se napad huligana na trenera Zadra pri čemu je jedna osoba ozlijeđena. Te iste godine su se Bad Blue Boysi sukobili s policijom na Maksimiru pri čemu je jedan policajac bio teško ozlijeđen. Podosta navijača je bilo uhićeno, a jedan navijač je upucan od strane policije (Magić, 2015).

Lalić i Biti (2008) uspoređujući strana i hrvatska istraživanja na temu nasilničkog ponašanja huligana dolaze do podjele na 3 dijela. Prvo je riječ o pojavnosti nasilničkog ponašanja gdje su ustvrdili neke zajedničke karakteristike huligana. Pretežno se radi o mladim muškim osobama koje je na ulici teško odmah prepoznati kao takve jer ne odskaču od prosjeka, traže uzbuđenje a ne uništenjem, to su uglavnom strastveni i istinski pratitelji nogometa i svoga kluba, pripadaju navijačkoj subkulturi i stilu koji je za njih karakterističan te vezano na to najčešće konzumiraju psihoaktivne tvari. Kao drugu karakteristiku izdvajaju društvenu uvjetovanost navijačkog nasilja koju nazivaju dijagnostikom, jer nasilje nije svrha samo po sebi već je često posljedica raznih političkih i društvenih kretanja i događanja. Tu spominju dvije vrste nasilja; simboličko u kojem je cilj poniziti i pobijediti protivnika i zbiljsko koji je reakcija na stanje u društvu. Problem nastaje kada navijačko nasilje prijede, zbog raznih organizacijskih propusta, sukoba sa policijom ili situacije u državi, iz simboličkog u zbiljsko jer ovo potonje može imati teške posljedice. Treći dio se sastoji od društvene aktivnosti suzbijanja navijačkog nasilja ili tretman ovog problema. Lalić i Biti (2008) se slažu da represija, odvajanje navijača i kažnjavanje nemaju pozitivan učinak na smanjenje nasilja, nego čak proizvode i suprotan učinak. Dakle, nerijetko pooštavanje zakona i kažnjavanja dovodi do povećanja navijačkih nereda kao izraz bunta, a na taj način ni ne djelujemo na prave uzroke.

Torcida i Bad Blue Boys

Iako i kod nas postoji više navijačkih skupina, u ovom radu analizirat će se samo dvije najveće, Torcida i Bad Blue Boysi. Torcida je navijačka skupina Hajduka iz Splita, osnovana 28.10.1950. godine. Od tada neprekidno aktivno djeluje te je postala jedan od glavnih aktera i pokretača ne samo na području Splita nego i cijele Dalmacije. Može se reći da je Hajduk na tom području gotovo kao „religija“. Cijeli grad je obilježen Hajdukovim simbolima, a postoje čak i njegovi proizvodi.

Iz navedenog proizlazi da nogomet ima snagu oblikovanja i stvaranja socijalnih identiteta na lokalnoj i nacionalnoj razini (Vrcan, 2003).

Već na prvom predstavljanju, na utakmici Hajduka i Crvene Zvezde koja se odigrala 29.10.1950.godine u Splitu izazvali su nered napadavši suce i suparničke igrače.⁴ Iako je od nastanka skupina doživljavala krize i mijenjala naziv, jedan dio je 70-ih osnovao skupinu Nesvrstanih (Dedić, 2018), Torcida se do dan danas uspjela održati i postala je jedna od najaktivnijih navijačkih skupina u Republici Hrvatskoj. Vrlo važno je spomenuti akcije koje su organizirali, a koje su humanitarnog karaktera i potakle su uključivanje velikog broja ljudi koji nisu dio ove subkulture. Tako su organizirali večeru gdje se prikupljao novac za liječenje šestomjesečnog Duje Taslaka kojemu je dijagnosticiran retinoblastinom oba oka.⁵ Jedna od najpoznatijih akcija je Torcida za Vukovar, koja se održava svake godine a cilj je pomoći stradalim i ugroženim obiteljima grada Vukovara.⁶

Kao što je već ranije naznačeno ono što obilježava svaku skupinu jesu simboli, odlasci na utakmice, navijanje, dogovaranje, zastave i pravila, odnosno „kodeks“ kojeg svaki član mora poštovati. Tako je za vrijeme jedne utakmice Torcida odbila ići na utakmicu i umjesto toga otišli su na staro Hajdukovo igralište gdje se skupilo oko 10000 ljudi u znak protesta upraviteljima kluba. Kao što je već ranije spomenuto, navijači su u otporu prema postojećem stanjem u društvu, ali i u HNS-u, smatrajući ga korumpiranim. Navijačka je politika nepodržavanje i ne praćenje utakmica hrvatske reprezentacije. Tako je Torcida svoju „podršku“ reprezentaciji na jednom Europskom prvenstvu pokazala natpisom SVE IZGUBILI DABOGDA (Dedić, 2018).

Mustapić i Perasović (2013) su kroz 2012. i 2013. godinu napravili etnografsku studiju o Torcidi zabilježivši 58 dnevničkih zapisa. Studija je provedena na način da su autori promatrali razna djelovanja i rituale navijača kako na stadionu, tako i izvan njega. Rezultati ovog istraživanja pokazali su da jezgru Torcide čine mladi u dobi od 16 do 30 godina, iako ima i starijih članova. Dolaze uglavnom iz radničke obitelji srednje klase, a većina ih još uvijek živi sa svojim

---

⁴ <https://www.slobodnadalmacija.hr/sport/ostalo/clanak/id/537893/prvi-cin-meuodnosa-politike-i-nogometa-je-osnivanje-hajduka> (1.6.2019.)

⁵ <https://dalmatinskiportal.hr/vijesti/torcida-organizira-humanitarne-akcije-za-tesko-oboljelog-djecaka-iz-solina-i-djevoicicu-iz-hrvaca/39295> (1.6.2019.)

⁶ <https://sportnet.rtl.hr/vijesti/369921/nogomet-nogometni-svijet/humanitarna-akcija-torcida-za-vukovar/> (1.6.2019.)

roditeljima. Nadalje, iako najveći broj čine učenici, studenti, nezaposlene ili sezonski zaposlene osobe, ipak ima i onih koji su visoko obrazovani. Kada je Lalić prije 25 godina radio studiju o Torcidi, žene su bile zastupljene u nikakvom ili vrlo malom broju. Danas, njihov broj se dosta povećao. Tijekom 1980ih značajni broj pripadnika jezgre Torcide postali su heroinski ovisnici, a danas gotovo da i nije prisutan. Zamijenile su ga brojne druge droge. Među najčešće korištenim supstancama je alkohol i kanabis tako što je konzumacija kanabisa postala većini na svakodnevnoj bazi, pa čak i ispred policije.

Bad Blue Boysi su navijači Dinama, osnovani 17.3. 1986. godine od strane pripadnika radničke klase, ali njihovo aktivnije djelovanje se može pratiti s pojavom NK Dinama 1945.godine. Navijači su se nalazili na istočnoj tribini, da bi se kasnije prebacili na sjevernu polako uvodeći koreografije i isticanje simbola. Podaci dobiveni istraživanjem Buzova i suradnika (1989) provedeno na pripadnicima Bad Blue Boysa govore nam da je prosjek navijača 18 godina te da se uglavnom radi o učenicima i mladim radnicima. Vrcan (2003) je pojasnio da tako mladi ljudi dođu s ne potpuno izgrađenim sustavom vrijednosti, normi ponašanja, vjerovanja i identitetom te ga onda preuzimaju od navijačke skupine i na taj način takav identitet postane dio njih. Zadnje desetljeće se bore s upravom kluba, odnosno sa Zdravkom Mamićem (nogometni dužnosnik i izvršni dopredsjednik zagrebačkog Dinama do 2016.godine) čiji su odlazak iz kluba svi zagovarali. Posljedica događanja u klubu bilo je i slabo posjećivanje nogometnih utakmica, kako domaćih tako i gostujućih, a 2018. godine su organizirali prosvjed, bojkot utakmice i izvjesili transparent „Dinamo nije na prodaju i hoćemo izbore“ (Dedić, 2018). Navijači Dinama također organiziraju humanitarne akcije, a jedna od njih je bila u svibnju 2019.godine kada su odigrali utakmicu za liječenje sina bivšeg igrača Dinama, Slavka Ištvanica⁷ i skupljanje novca za liječenje sedmogodišnje Tine Bračun početkom 2019.godine.⁸

Što je više izgrađen zajednički identitet neke skupine i naglašeno zajedništvo, to je jače neprijateljstvo i suparništvo pa i nasilje prema drugoj navijačkoj skupini. Na taj se način navijačke skupine sve više razdvajaju i pojačava se rivalstvo. Najčešće je najveće rivalstvo među dvije

---

⁷ <https://sportske.jutarnji.hr/nogomet/nogomet-mix/humanitarna-akcija-dinamovci-za-dinamovca-ikone-maksimirskog-kluba-pomazu-legendi-slavko-je-kapetan-koji-je-zaista-svoj-zivot-posvetio-dinamu/8816813/> (1.6.2019.)

⁸ <https://www.zagreb.info/sport/navijacki-kutak/foto-bbb-jos-jednom-pokazao-veliko-srce-vise-od-1-500-ljudi-za-sedmogodisnju-tinu/171792> (1.6.2019.)

navijačke skupine čiji su i klubovi veliki rivali. Takva je situacija i kod nas, Hajduk protiv Dinama, Torcida protiv Bad Blue Boysa. Neprijateljstvo Torcide i Bad Blue Boysa moglo bi se promatrati i s nekog višeg i šireg aspekta. Zagreb je glavni grad Hrvatske, a država je ustrojena tako da je sve više-manje centralizirano u glavnome gradu. Split se nalazi na periferiji u odnosu na Zagreb.

Osim neprijateljstva s ostalim navijačkim skupinama, odnos Torcide i Bad Blue Boysa sa policijom vrlo je napet. Navijači smatraju policijom nastrojenom vrlo neprijateljski prema navijačima i smatraju da koriste svoje oružje na nedozvoljen način da bi ponizili, uvrijedili i uhitili članove. Nedozvoljenoj upotrebi sile svjedočili su i Mustapić i Perasović (2013), iako kažu da je u nekim slučajevima bilo prisutno i provociranje od strane navijača. Jedan od navijača spominje situaciju kada im policija nije dala da stanu natočiti gorivo iako su očigledno bili pri kraju, a drugi navodi da je zamolio policajca da ga puste na wc što mu isti nije dozvolio. Vrhunac takvog odnosa između Torcide i policije bio je u proljeće 2013. nakon nesreće u Županji gdje je jedan navijač preminuo od posljedica tjelesnih ozljeda nanesenih od strane policije. Nakon toga dogodila se velika tučnjava u Splitu među ove dvije skupine te ih je dosta bilo ozlijeđeno, a sedam uhićenih navijača bili su optuženi (Mustapić i Perasović, 2013).

Prisutna su i vrijeđanja igrača na rasnoj osnovi pa su tako Boysi i Torcida bacali banane u teren i verbalno vrijeđali igrače crne rase (Magić, 2015). U posljednje vrijeme u Dinamu igra sve više igrača crne boje kože te se nerijetko od pripadnika drugih navijačkih skupina čuje naziv „Čokoladni Dinamo“. Još jedan od rasističkih ispada zbio se u Koprivnici gdje je jedan igrač Kameruna uslijed napada zadobio teže ozlijede (Magić, 2015). Međutim, nasilničko ponašanje i uporaba nedozvoljenih simbola nije samo vidljiva na klupskim utakmicama. Gotovo ni jedna utakmica reprezentacije ne prođe bez navijačkih nereda. U finalu kupa sezone 2017./2018. u kojem su igrali Hajduk i Dinamo zabilježeni su izgređi tijekom utakmice. Pripadnici Torcide su bacali baklje i stolice koje su iskidali u teren, jedan redar je napadnut, a policajac pogođen. U neredima su sudjelovali i pripadnici Bad Blue Boysa. Još jedan nered dogodio se na derbiju u Maksimiru 2010.godine između policije, Torcide i BBB. U toj tučnjavi privedeno je više od 90 navijača, a s lakšim ozlijedama je prošlo njih 6 i 15 policajaca. Jedan policajac je izgubio oko, a jedan od navijača je bio upucan i teško ozlijeđen. Ni ova tučnjava nije prošla bez goleme materijalne štete (Mrvelj, 2017).

Danas se nasilje među navijačima i s policijom sve češće odvija izvan nogometnih stadiona, a žrtve su nerijetko i obični građani. Sukobi među navijačima se i kod nas sve češće prebacuju na cestu, pa se tako Torcida i BBB nerijetko sukobljavaju na naplatnim kućicama i državnim cestama. Prije početka zadnje utakmice Prve Hrvatske nogometne lige sezone 2018./2019. između Dinama i Hajduka, odigrane 26.5.2019.godine, došlo je do sukoba Boysa i Torcide na javnoj površini. Osim tučnjave, Torcida je zapalila i baklje te je ubrzo intervenirala policija. Tijekom te tučnjave stradao je i slučajan prolaznik, koji je zadobio teške tjelesne ozljede i hitno je odveden u zagrebački KBC. U ovom slučaju napadači mogu biti kažnjeni i do 8 godina zatvora.⁹ Osim tog izgreda, taj dan su pripadnici Torcide napali i jednu obitelj zbog toga što je njihov sin nosio majicu Dinama. Majka djeteta je nakon toga poslala pismo čelnicima države i HNS-a u kojem izražava duboko ogorčenje i strah.¹⁰

Iako su Torcida i BBB gotovo uvijek sukobljene strane i prevladava neprijateljstvo među njima, postoje situacije kada se to dogovorno zanemari. BBB su se isto suprotstavili vladajućoj korupciji u klubu, mafiji u Savezu i netransparentnosti u obavljenim poslovima u klubu. Jedan od rijetkih perioda kada je vladalo „prijateljstvo“ između Torcide i Bad Blue Boysa bilo je tijekom 2013/2014 kada je Hrvatski Nacionalni Savez donio odluku o obaveznom registriranju svih navijača kako bi svaki od njih imao pismeni dokaz za gostujuće utakmice. Navijači su takvo nešto odbacili i pobunili se protiv toga. Za to vrijeme bilo je dozvoljeno navijaču Torcide normalno hodati Zagrebom kao i obrnuto, štoviše, međusobno su jedni drugima nabavljali karte i družili se.

Zaključno možemo reći da su nogometaši danas uzori mladim ljudima. Sport nas izgrađuje i bavljenjem sportom razvijamo sebe kao osobu. Sport nerijetko ima i paradoksalni utjecaj. Dok je zapravo sama bit sporta na povezivanju različitih ekipa i razvijanju sportskog duha među igračima, problem je kada ono postane instrument ispoljavanja različitih oblika nasilja (Armstrong, Giulianotti, 1999; prema Vrcan, 2003). Sport se često veže i za negativne aspekte kao što su kriminal, uporaba raznih supstanci i nasilje. Ponekad se čini nestvarno da je jednu tako pozitivnu

---

⁹ https://www.zagreb.info/aktualno/pretukli-ga-dok-se-vracao-s-obiteljskog-rucka-smrskana-mu-je-gornja-i-donja-celjust-celo-nos-ceka-ga-operacija/216692?fbclid=IwAR1IGNzhqbFt_DmbU3rFr4XF9mYFPZVLhnO_nnhS1FEZ2zy6rRrCqCULMRo (3.6.2016.)

¹⁰ <https://www.zagreb.info/aktualno/ogorcena-majka-nakon-incidenta-s-torcidom-zar-da-se-bojimo-za-zivot-svog-sina-u-svojoj-zemlji-kakvu-smo-to-drzavu-stvorili/216600?fbclid=IwAR3yQ1PLmsX4h2fqbn9M3RZY3IWAT2mdQF14IDYRbAc1yz3IBXGoUAu7lhl> (3.6.2019.)

stvar kao što je sport moguće dovesti u vezu sa izrazitom mržnjom koja se pretvara u teško nasilje pa i smrt.

Danas se sve više susrećemo sa neutemeljenim brojkama i izvještavanja o huliganizmu. Društvo je nerijetko mišljenja da su navijači osobe nenormalnog ponašanja i da pretjeruju svojim djelovanjem. Djelom je to i zbog stalnog negativnog izvještavanja medija i predrasuda koje imaju o njima. Jedini način da se odupremo tome je ustrajanje na daljnim istraživanjima i prikupljanjima informacija kako bi se dobili objektivni pokazatelji te objašnjenja o nasilju i ostalim devijantnim i kriminalnim ponašanjima dijela navijača. Kao što ne možemo generalizirati navijače tako ne možemo ni huligane. Ima ih od onih koji povremeno rade probleme, do onih kojima je to postao dio života. Kod definiranja huliganskog ponašanja bitno je shvatiti da je društvo ono koje definira što je a što nije devijantno i kriminalno ponašanje. Dakle, devijantno ponašanje je dijelom i takvo jer je društvo odredilo postavljanjem pravila i normi. Drugo, treba imati na umu da postoje i neformalna pravila i norme, koje su bitnija za devijantno ponašanje pa to treba i naglasiti. Ranije je već spomenuto kako navijači nerijetko prkose zakonima i odlukama čelnika uprava i saveza, a na utakmicama to pokazuju i uporabom pirotehlike. Na ovom primjeru možemo shvatiti definiranje devijantnosti i kada neko ponašanje postaje osuđivano od strane društva te prekršajno ili kazneno.

2. CILJ ISTAŽIVANJA, PROBLEM I HIPOTEZE

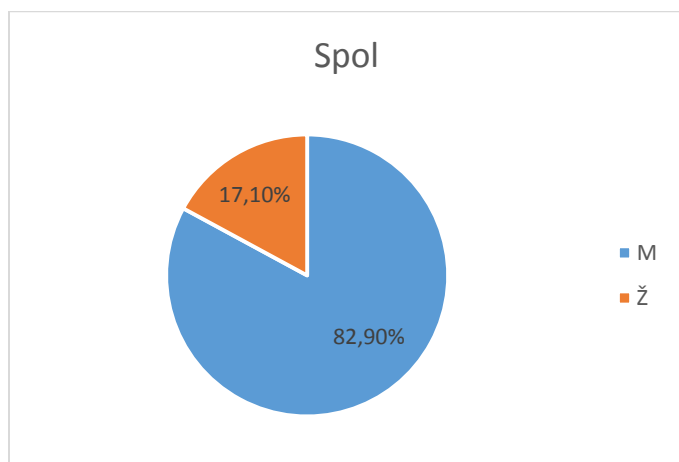
Središnji fenomen koji se istražuje je devijantno i kriminalno ponašanje pripadnika navijačkih skupina. Svrha istraživanja je istražiti uključenost pripadnika određenih navijačkih skupina u Republici Hrvatskoj u devijantna i kriminalna ponašanja, a cilj istraživanja je dobiti uvid u osobitosti devijantnog i kriminalnog ponašanja pripadnika navijačkih skupina Torcide i Bad Blue Boysa. S obzirom da se radi o eksplorativnom tipu istraživanja, u radu nisu postavljene hipoteze.

3. METODOLOŠKI OKVIR ISTAŽIVANJA

Sudionici istraživanja

Uzorak obuhvaća 129 aktivnih članova Bad Blue Boysa i Torcide, među kojima je 37 ispitanika (28.7%) pripadnika Boysa, a 92 ispitanika (71.3%) su pripadnici navijačke skupine Torcida. Od ukupnog broja ispitanika (N=129) njih 82,9% je muškog spola, a 17,1% ženskog spola. *Distribucija sudionika istraživanja po spolu prikazana je na slici 1.*

Slika 1. Grafički prikaz zastupljenosti sudionika s obzirom na spol

Raspon dobi ispitanika se kreće od 14 godina do 41 godinu, a prosječna dob je 24 godine (M= 24, 26). Centralna vrijednost iznosi 24 godine (C=24), a dominantna vrijednost iznosi 22 godine (D=22). Raspon godina je 27, a kreće se od minimuma 14 godina te maximum 41 godina.

Instrumentarij i način prikupljanja podataka

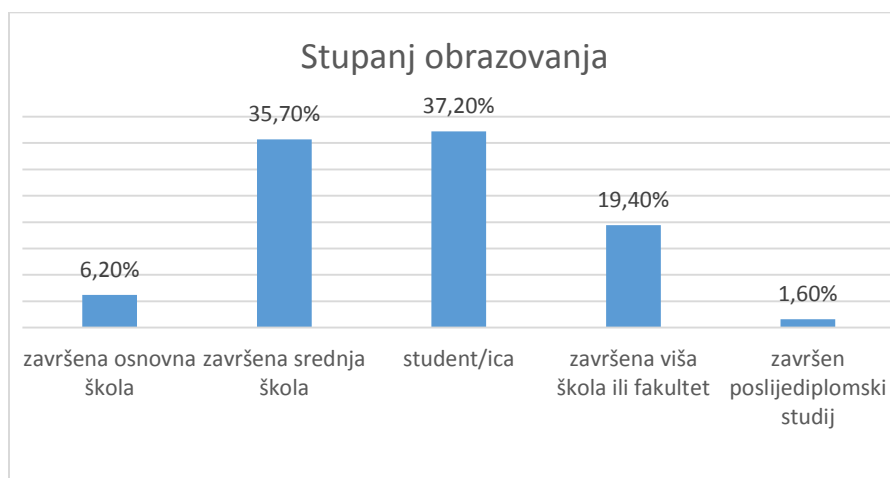
Podaci su se prikupljali putem posebno izrađenog on line upitnika za ovo istraživanje u razdoblju od 15.travnja 2019. godine do 15.svibnja 2019.godine, pri čemu se za distribuciju upitnika koristila metoda snježne grude (org., snow ball method). Pitanja su djelomično preuzeta iz Dušanovog (2013) istraživanja, a neka pitanja su modificirana. Popunjavanje ankete je trajalo oko 10ak minuta, a anketa se sastojala od 49 pitanja otvorenog i zatvorenog tipa te su korištena i pitanja po uzoru na Likertovu skalu. Prvo su ispitanici odgovarali na općenita, sociodemografska pitanja, a kasnije na specifičnija, vezana uz njihove stavove i ponašanja u odnosu na utakmice, odnos prema suparničkoj navijačkoj skupini i policiji, povijest kažnjavanosti te konzumaciju droga/alkohola. Primjerak upitnika se nalazi u dodatku rada.

Metode obrade podataka

Kako bi se dobilo uvid u ciljeve istraživanja koristile su se metode deskriptivne statistike (aritmetička sredina, standardna devijacija, frekvencije odgovora, distribucija rezultata podataka).

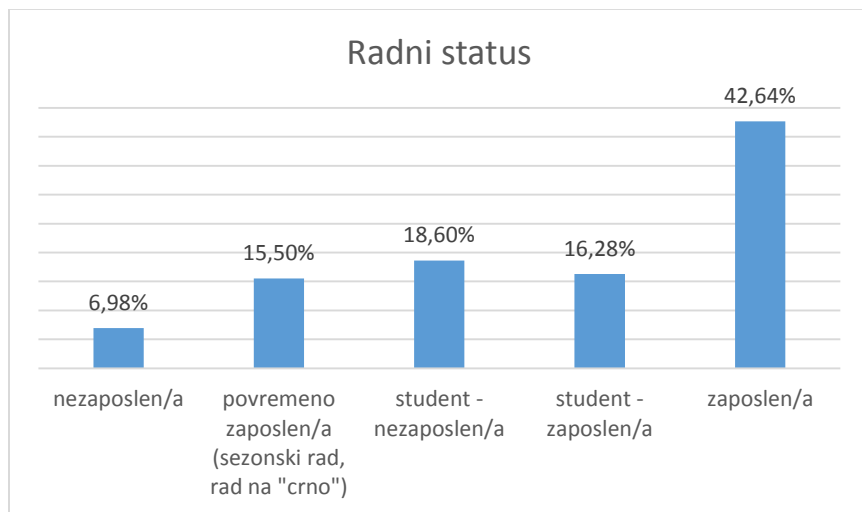
4. REZULTATI ISTRAŽIVANJA

Slika 2. Distribucija sudionika istraživanja s obzirom na stupanj obrazovanja

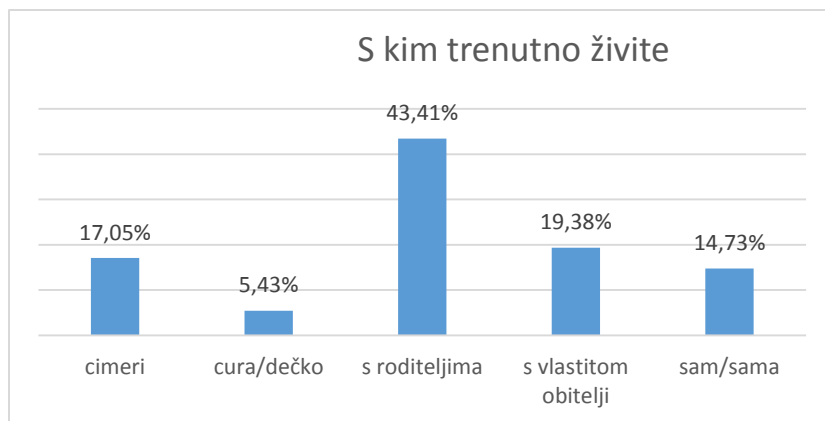
S obzirom na stupanj obrazovanja većina ispitanih navijača su ili studenti/ice (37,2%) ili imaju završenu srednju školu (35,7%), slijede oni sa završenom višom školom ili fakultetom (19,4%) te sa završenom osnovnom stoga (6,2%), a najmanje ih ima završen poslijediplomski studij (1,6%).

Slika 3. Distribucija sudionika istraživanja s obzirom na radni status

Većina ispitanika je zaposleno (42.64%) , dok su 18,60% studenti-nezaposleni i 18,26% studenti-zaposleni. Povremeno zaposleni ili sezonski rad na „crno“ radi njih 15,50%, a najmanje, 6.98% ih je nezaposleno.

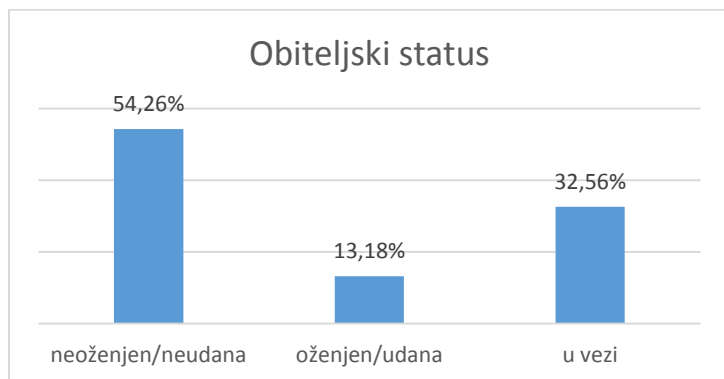
Slika 4. Distribucija sudionika istraživanja s obzirom na trenutačni suživot

Na pitanje *S kime trenutno živite* njih 43.41% odgovorilo je da živi s roditeljima, zatim 19.38% živi s vlastitom obitelji, 17.05% živi sa cimerima, 14.73% živi samostalno, a tek 4.43% živi s curom/dečkom.

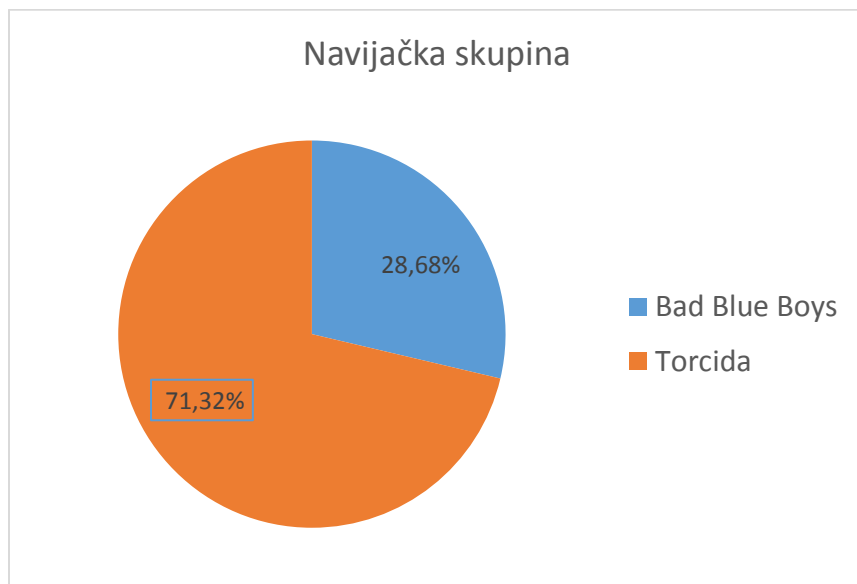

Slika 5. Distribucija sudionika istraživanja u odnosu na obiteljski status

Kao što je navedeno, većina ispitanika iz uzorka su studenti prosječne dobi od 24 godine, te žive s roditeljima stoga ne čudi da ih je većina neoženjeno/neudano (54,3%) ili u vezi (32,6%), a najmanje oženjeno/udano (13.18%).

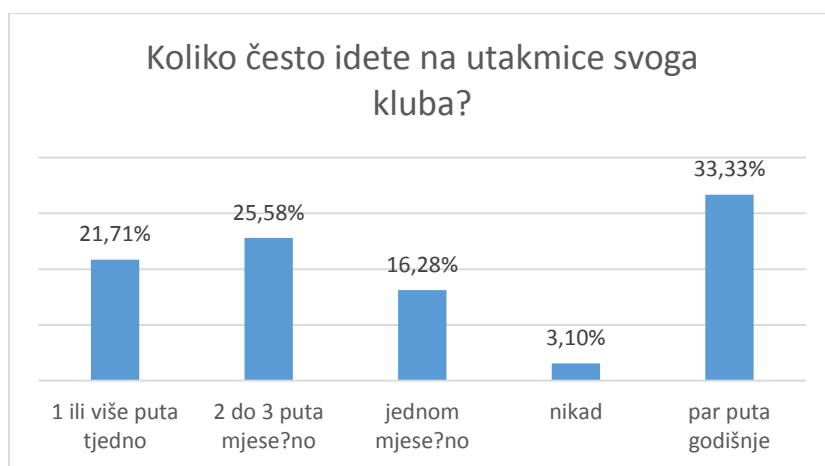
Slika 6. Zastupljenost ispitanika prema navijačkoj skupini

Jedini uvjet za sudjelovanje u istraživanje je bio da su ispitanici članovi ili Torcide ili Bad Blue Boysa, dakle druge navijačke skupine nisu mogle sudjelovati. Slika 6. pokazuje zastupljenost ispitanika prema navijačkoj skupini, 71.32% ispitanika su pripadnici Torcide, a 26.68% ispitanika

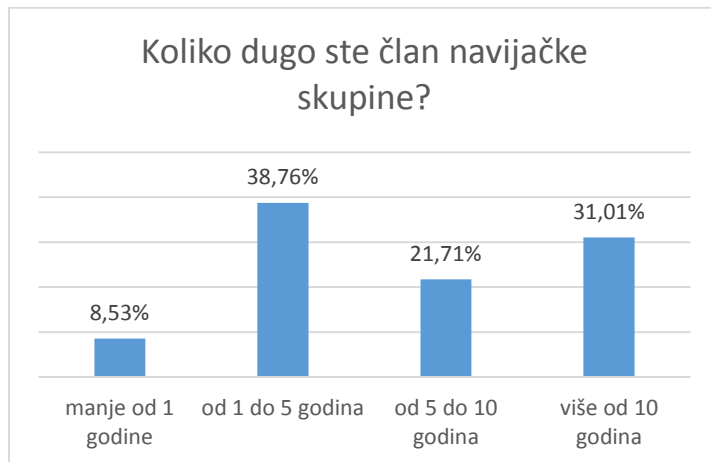
su pripadnici Bad Blue Boysa. Na pitanje da upišu dob početka aktivnog članstva u navijačku skupinu najviše je ispitanika, 35 (27.1%), odgovorilo da su imali 15 godina, 17 ispitanika (13.2%) je imalo 14 godina, njih 15 (11.6%) je imalo 16 godina, 13 ispitanika je imalo 18 godina, 10 ispitanika je imalo 17 godina (7.8%), 13 i 20 godina je imalo po 6 ispitanika (9.4%), 3 ispitanika (2.3%) je imalo 12 godina, dok su 0, 10, 22, 7 godina imali po dva ispitanika (6.4%). Po jedan ispitanik (7.2%) je naveo da je imao 1, 2, 5, 21, 23, 26, 27, 28 i 32 godine kada se učlanio u navijačku skupinu. Dva ispitanika (1.6%) su navela da nisu službeno učlanjeni u navijačku skupinu, iako aktivno idu na utakmice. Zaključno se može reći da se najviše ispitanika učlanilo u navijačku skupinu od 14 do 18 godina.

Slika 7. Distribucija sudionika istraživanja u odnosu na učestalost odlaska na utakmice

Što se tiče učestalosti odlaska na utakmice, najviše ih je označilo da ide par puta godišnje (33.33%), zatim 2 do 3 puta godišnje (25.58%), slijede oni koji idu jednom ili više puta tjedno (21.71%) i jednom mjesečno (3.10%), a najmanje ima onih koji nikad ne idu (3.10%). Može se zaključiti da najviše navijača ide na utakmice svog kluba na godišnjoj bazi, iako nije zanemariva ni brojka onih navijača koji bodre svoj klub najmanje jedanput tjedno. Najmanje je ispitanika koji nikad ne idu na utakmice svoga kluba, pa se u odnosu na ovaj podatak može reći da je uzorak ispitanika pogodilo aktivne članove što je i bio cilj.

Slika 8. Distribucija sudionika istraživanja u odnosu na duljinu članstva

Ispitani navijači se razlikuju po duljini članstva u navijačkoj skupini, na način da 38.76% jesu članovi od 1 do 5 godina, a 31.01% ima članstvo dulje od 10 godina. Zatim slijede oni učlanjeni od 5 do 10 godina (21.71%) te najmanji postotak čine oni koji su članovi manje od 1 godine (8.53%). Najviše navijača je učlanjeno u svoju skupinu od 1 do 5 godina, dok ih ima podosta koji su aktivni članovi dulje od 10 godina. S obzirom na prosječnu dob ispitanika od 24 godine, ovaj je podatak vrlo zanimljiv jer znači da su navijači uključeni u članstvo od ranijih godina. Najmanje je onih koji su uključeni 1 godinu ili manje, pa se i ovdje može reći da je uzorak ispunio očekivanja.

Tablica 1. stavovi pripadnika Bad Blue Boysa

	Kakav je općenito Vaš stav prema navijačkim skupinama?	Kakav je općenito Vaš stav prema Torcidi?
N	Valid	37
	Missing	0
	Mean	8.32
	Median	9.00
	Mode	10
	Std. Deviation	1.796
	Range	9
	Minimum	1
	Maximum	10

Provedenim Kolomogorov-Smirnovljevima testom utvrđeno je kako dobivena distribucija statistički značajno ne odstupa od Gaussove (normalne) krivulje za odgovore pripadnika Bad Blue Boysa o stavu prema navijačkim skupinama ($KS=0.15$, $p>0.05$). Iz tablice 1. može se očitati da od ukupnog broja ispitanih Boyasa ($N=37$) prosječna vrijednost iznosi 8.32, a standardna devijacija 1.796.

Dobivena distribucija o stavu pripadnika Bad Blue Boyasa prema Torcidi statistički značajno odstupa od normalne krivulje ($KS=0.05$, $p<0.05$). Centralna vrijednost iznosi 2, što znači da se pola rezultata nalazi ispod te vrijednosti, a pola iznad, dok je dominantna vrijednost 1, odnosno većina ispitanih ima izrazito negativan stav prema Torcidi.

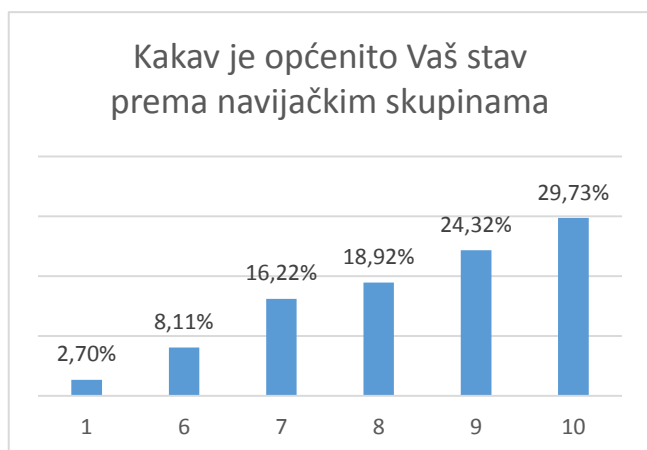
Tablica 2. stavovi pripadnika Torcide

	Kakav je općenito Vaš stav prema navijačkim skupinama?	Kakav je općenito Vaš stav prema Bad Blue Boysima?
N	Valid	92
	Missing	0
	Mean	7.61
	Median	8.00
	Mode	10
	Std. Deviation	2.194
	Range	9
	Minimum	1
	Maximum	10

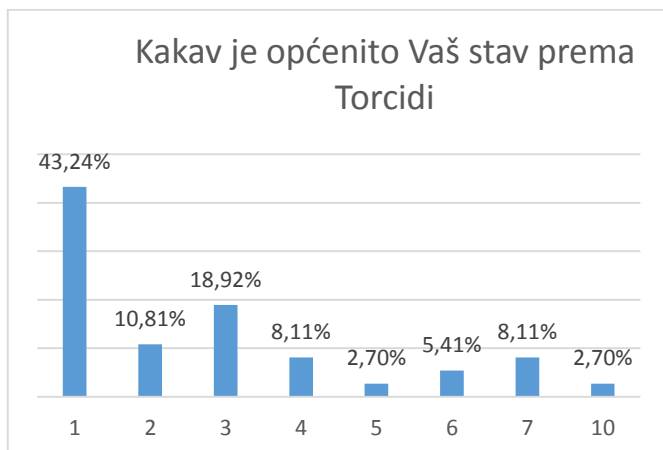
Provedenim Kolomogorov-Smirnovljevim testom utvrđeno je kako dobivena distribucija statistički značajno odstupa od Gaussove (normalne) krivulje za odgovore pripadnika Torcide (N=92) o stavu prema navijačkim skupinama (KS=0.021, $p<0.05$). Centralna vrijednost je 8 (C) (što znači da se pola rezultata nalazi iznad ovog broja, a pola ispod), dok je dominantna vrijednost (D) 10, dakle navise ispitanih Torcidaša je označilo broj 10 (izrazito pozitivan stav).

U odnosu na stav pripadnika Torcide prema Bad Blue Boysima, dobivena distribucija statistički značajno odstupa od Gussove (KS=0.054, $p<0.05$). Od ukupnog broja ispitanih Torcidaša (N=92) najviše ih je označilo broj 1 (izrazito negativan stav), što znači da je dominantna vrijednost (D)= 1, dok centralna vrijednost (C) iznosi 5 (pola ispitanih se nalazi ispod ovog odgovora, a pola iznad).

Slika 9.

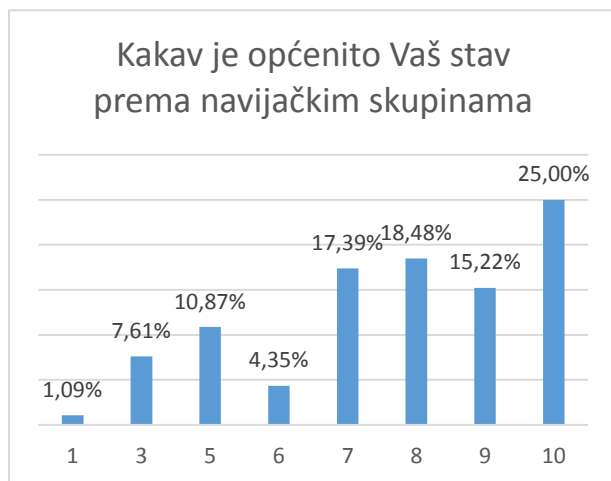
Slika 10.

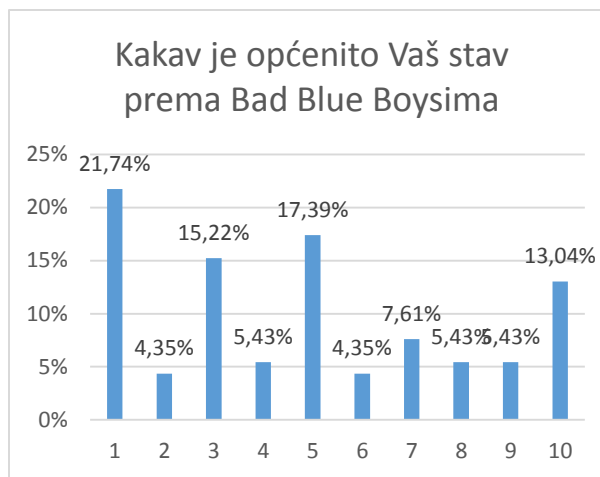
Za potrebe pitanja „Kakav je općenito Vaš stav prema navijačkim skupinama“, „Kakav je općenito Vaš stav prema Torcidi“ i „Kakav je općenito Vaš stav prema Bad Blue Boysima“ korišten je statistički test Split file jer je na taj način bilo moguće razdvojiti odgovore pripadnika Bad Blue Boysa i Torcide u odnosu na zadanu varijablu. Na slici 9. i 10. prikazani su odgovori pripadnika Bad Blue Boysa o stavu prema navijačkim skupinama i Torcidi, pri čemu broj 1 ima oznaku izrazito negativan a broj 10 izrazito pozitivan. Iz slike 9. vidljivo je da ih većina (29.73%) ima izrazito pozitivan stav prema navijačkim skupinama, dok ih tek 2.70% ima izrazito negativan stav. Prevladava druga polovica odgovora (od 6 prema nadalje), 24.32% ispitanika je označilo broj 9, 18.92% broj 8, 16.22% broj 7, a 8.11% broj 6. Iz ovih podataka može se zaključiti da većina ispitanika ima pozitivan stav prema navijačkim skupinama.

Slika 10. nam pokazuje stav Bad Blue Boysa prema Torcidi. I u ovom slučaju broj 1 označava izrazito negativan stav, a broj 10 izrazito pozitivan stav. Najviše ispitanika ima izrazito negativan stav prema Torcidi (43.24%) te prevladava prva polovica odgovora; broj 3 je označilo 18.92% pripadnika Bad Blue Boysa, broj 2 10.81%, broj 4 njih 8.11% kao i broj 7, a najmanje ih je označilo broj 5 i 10 (2.70%). Dakle, većina pripadnika Bad Blue Boysa ima izrazito negativan i negativan stav prema Torcidi. Zanimljiva je usporedba podataka iz ovih dviju tablica jer pokazuje da većina pripadnika Bad Blue Boysa općenito ima izrazito pozitivan i pozitivan stav prema navijačkim skupinama, ali s druge strane ima izrazito negativan i negativan stav prema Torcidi.

Slika 11.

Slika 12.

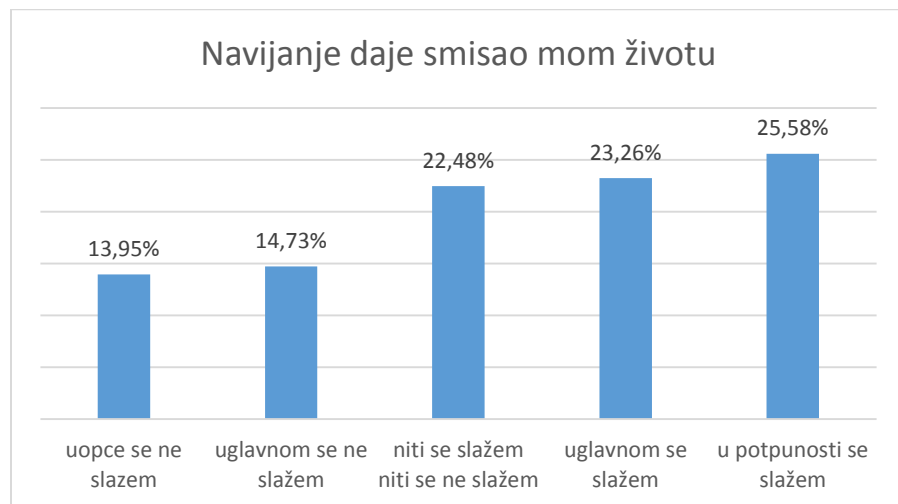

U slici 11. i 12. prikazani su odgovori navijačke skupine Torcida na ova pitanja. Iz slike 12. može se očitati da većina pripadnika Torcide ima pozitivan stav prema navijačkim skupinama jer prevladavaju odgovori viši od 5. Važno je naglasiti da i ovdje broj 1 ima oznaku izrazito negativan, a broj 10 izrazito pozitivan stav. Dakle, 25% ispitanih ima izrazito pozitivan stav prema navijačkim skupinama, a sličnoga mišljenja je i 55.38% ispitanika (zbroj onih koji su stavili 6,7,8 i 9). Neutralan stav ima 10.87% ispitanika, a najmanje ih ima izrazito negativan stav, tek 1.09%.

Što se tiče stava Torcidaša prema Bad Blue Boysima, odgovori nisu jednoznačni. Najviše ih ima izrazito negativan stav (21.74%), slijede oni s neutralnim stavom (17.39%), oni koji su označili broj 3 (15.22%), a izrazito pozitivan stav ima 13.04%. Ostali rezultati su se više manje jednoznačno rasporedili u donjoj i gornjoj polovici odgovora. I u ovim podacima, iako manje, vidljiva je razlika u stavovima pripadnika Torcide prema navijačkim skupinama i Bad Blue Boysima. Puno više ispitanika ima izrazito negativniji i negativniji stav prema Bad Blue Boysima nego prema navijačkim skupinama, a obrnuto je i sa pozitivnim stavom.

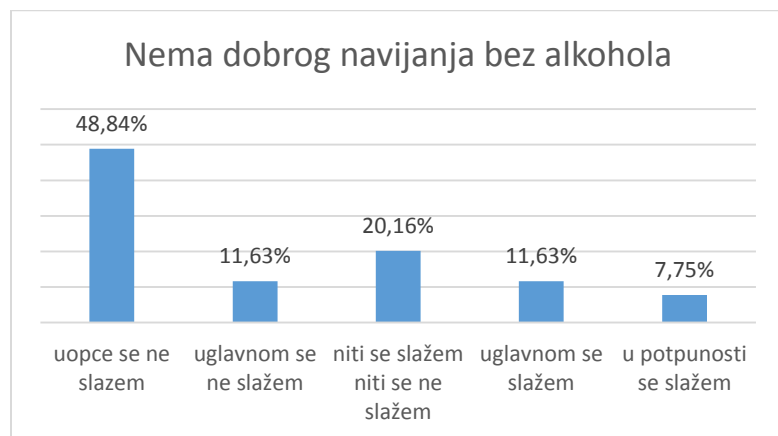
Slijede rezultati pitanja vezana uz stavove ispitanika povezanih sa navijanjem stoga su odgovori raspoređeni u obliku likertove skale od uopće se ne slažem do u potpunosti se slažem.

Slika 13. Distribucija rezultata „Navijanje daje smisao mom životu“

Iz slike 13. vidljivo je da se većina ispitanika u potpunosti slaže (25.58%) sa tvrdnjom „Navijanje daje smisao mom životu“. Slijede oni koji se uglavnom slažu (23.26%) i niti se slažu niti ne slažu (22.48%), zatim ispitanici koji se uglavnom ne slažu (14.73%), a najmanje je onih koji se uopće ne slažu (13.95%). Zaključno, većina ispitanika smatraju da navijanje daje smisao njihovom životu.

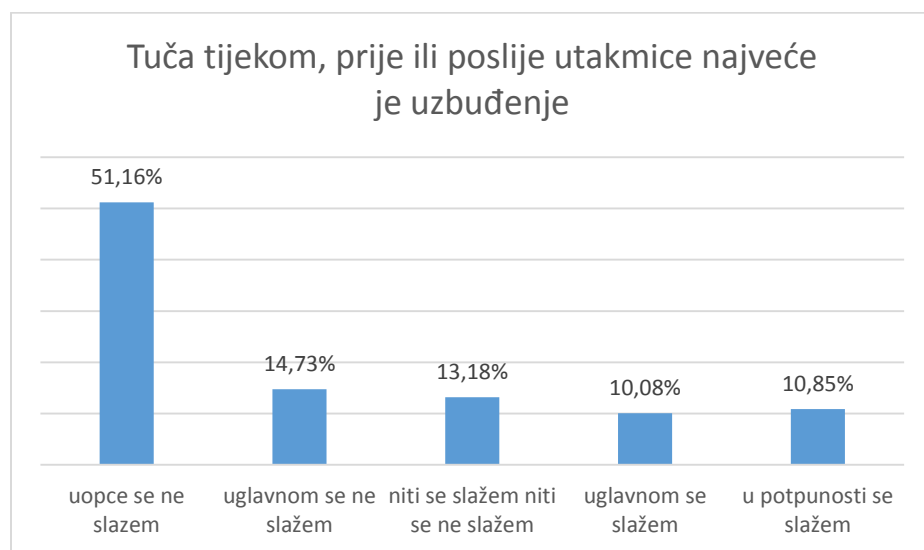
Slika 14. Distribucija rezultata „Nema dobrog navijanja bez alkohola“

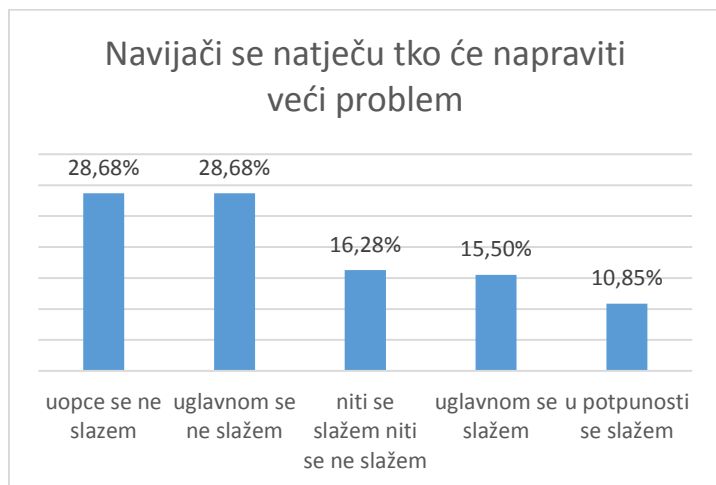
Većina se ispitanika ne slaže sa tvrdnjom „Nema dobrog navijanja bez alkohola“ (48.84%), neutralno mišljenje ima 20.16% ispitanika, slijede oni koji se uglavnom ne slažu ili se uglavnom slažu (11.63%), dok se u potpunosti slaže najmanji broj ispitanih, odnosno 7.75%.

Slika 15. Distribucija rezultata „Tuča tijekom, prije ili poslije utakmice najveće je uzbuđenje“

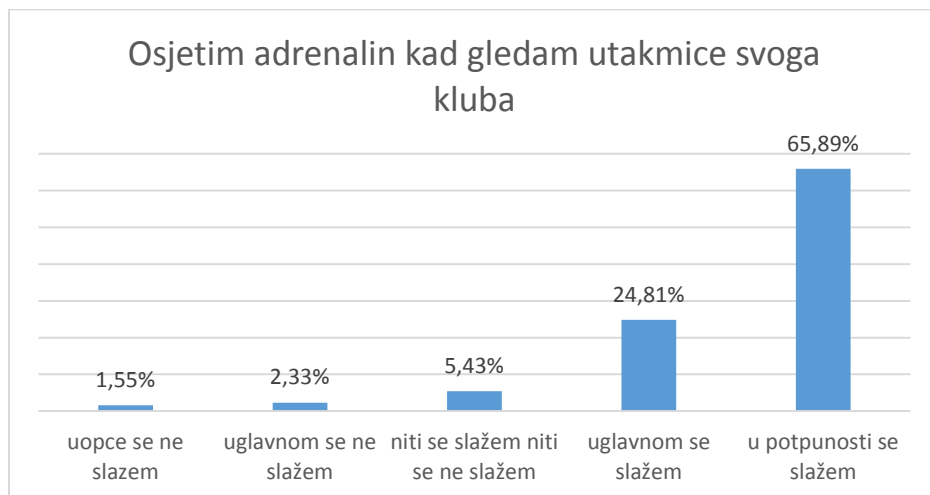
Sa tvrdnjom „Tuča tijekom, prije ili poslije utakmice najveće je uzbuđenje“ se ne slaže 51.16% ispitanika, dakle više od polovice. Ostali odgovori su slično distribuirani; uglavnom se ne slaže njih 14.73%, niti se slaže niti ne slaže 13.18% ispitanika, u potpunosti se slaže 10.85%, a uglavnom se slaže 10.08% ispitanih. Iako se više od 50% ispitanih ne slaže sa ovom tvrdnjom, nije zanemariva brojka od preko 20% ispitanih koji se uglavnom slažu i u potpunosti slažu da im je tuča najveće uzbuđenje.

Slika 16. Distribucija rezultata „Navijači se natječu tko će napraviti veći problem“

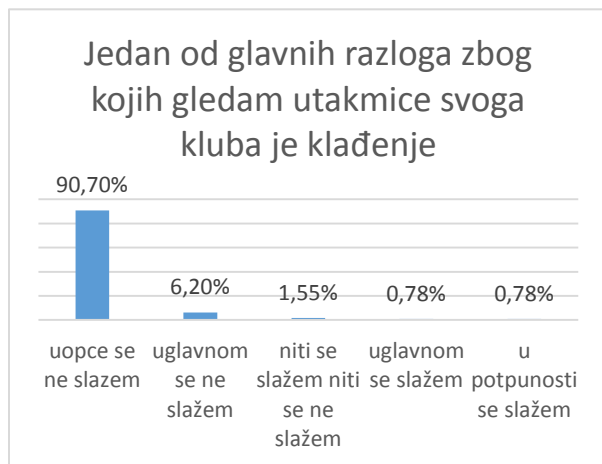
Što se tiče ove varijable, rezultati su različito distribuirani. Najviše ih se uopće ne slaže ili se uglavnom ne slaže (26.68%), neutralno mišljenje ima 16.28% ispitanih, uglavnom se slaže njih 15.50%, a u potpunosti se slaže 10.85% navijača. Kad se zbroje postotci, njih 55.36% se zapravo ne slaže sa ovom tvrdnjom, a 21.35% se slaže.

Slika 17. Distribucija rezultata „Osjetim adrenalin kad gledam utakmice svoga kluba“

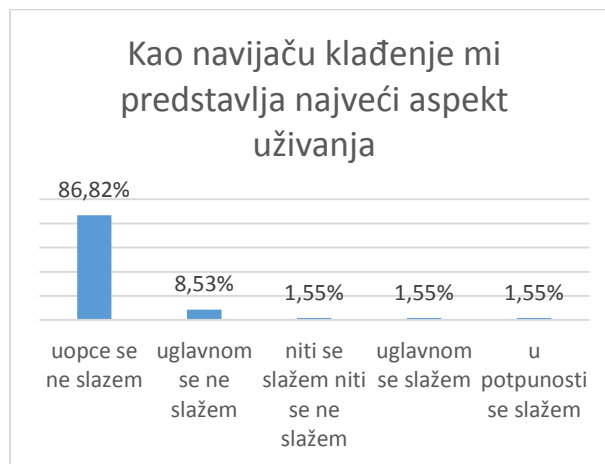

Iz slike 17. vidljivo je da se većina ispitanih ili u potpunosti slaže s ovom tvrdnjom (65.89%) ili se uglavnom slažu (24.81%).

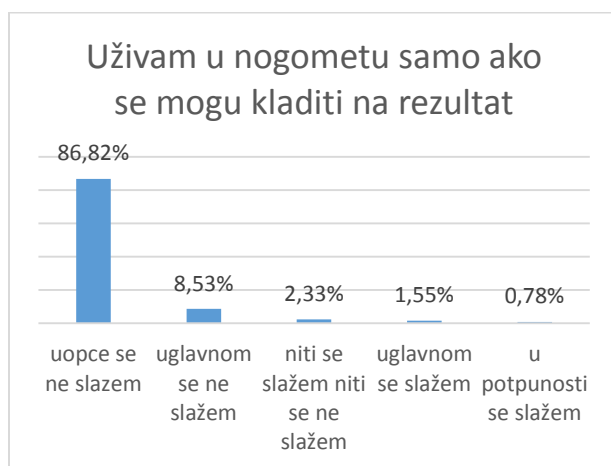
Slika 18.

Slika 19.

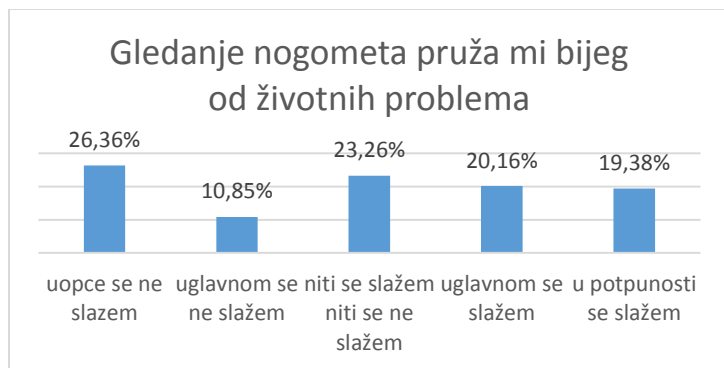

Slika 20.

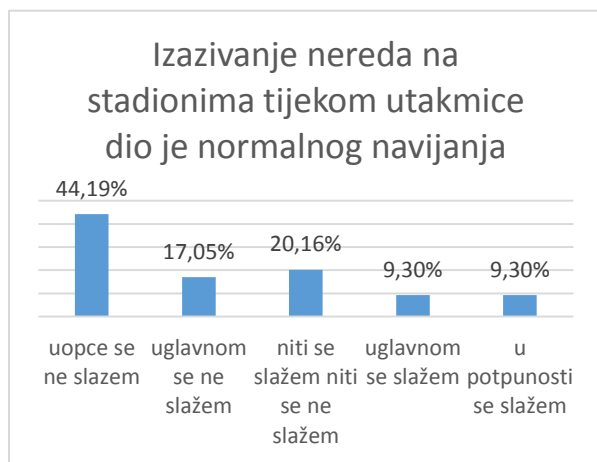
Na slikama 18., 19. i 20. vidljivo je da su odgovori na pitanja vezana uz klađenje većinom jednoznačna, odnosno većina ih se ne slaže da je to jedan od glavnih razloga zbog kojih gledaju utakmice svoga kluba, odnosno klađenje im ne predstavlja najveći aspekt uživanja te ne uživaju u nogometu samo ako se mogu kladiti na rezultat.

Slika 21. Distribucija rezultata „Gledanje nogometa pruža mi bijeg od životnih problema“

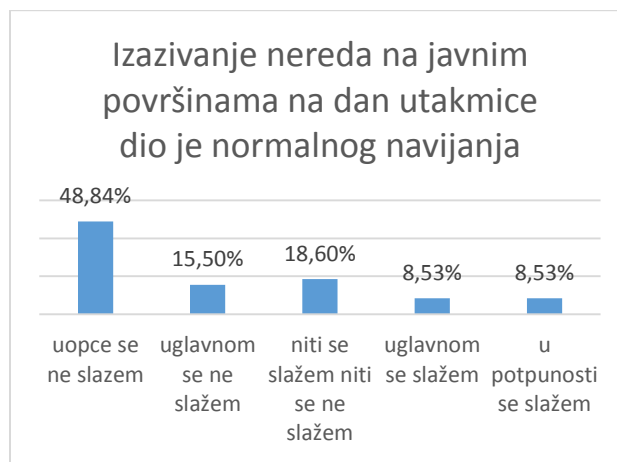

Sa slike 21. može se iščitati da su odgovori uopće se ne slažem, niti se slažem niti se ne slažem, uglavnom se slažem te u potpunosti se slažem podjednako raspoređeni. Najmanje je onih koji se uglavnom ne slažu (10.85%). Poveći broj ispitanika se slažu sa tvrdnjom da im gledanje nogometa pruža bijeg od životnih problema (39,54%).

Slika 22.

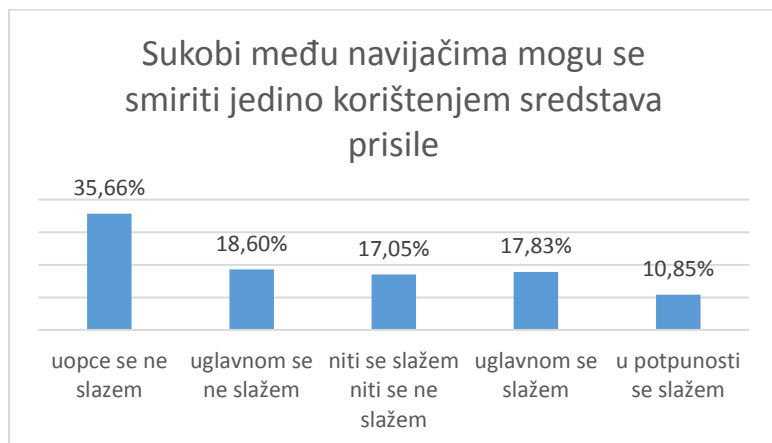
Slika 23.

Sa tvrdnjom da je izazivanje nereda na stadionima tijekom utakmice normalni dio navijanja uopće se ne slaže 44.19% ispitanih navijača, neutralnog su mišljenja njih 20.16%, uglavnom se ne slaže 17.05% ispitanih, a uglavnom i u potpunosti se slaže po 9.30% ispitanih.

I odgovori prikazani na slici 23. slično su raspoređeni kao kod prethodnog pitanja. Najviše navijača se ne slaže sa ovom tvrdnjom.

Slika 24. Distribucija rezultata „Sukobi među navijačima mogu se smiriti jedino korištenjem sredstva prisile“

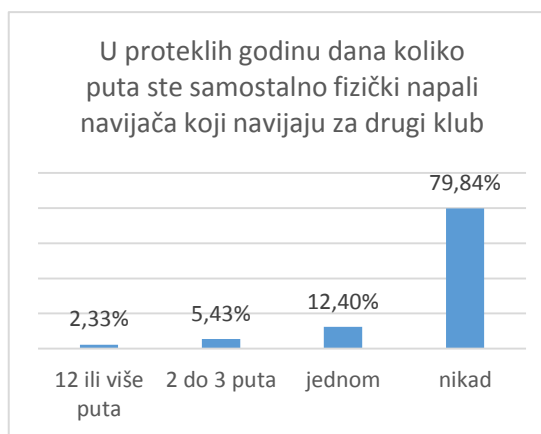
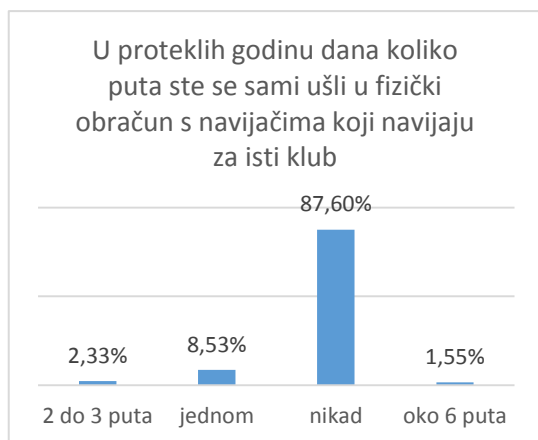

Na zadnje pitanje iz ove skupine pitanja, većina ispitanih se uopće ne slaže (35.66%) sa tvrdnjom da se sukobi mogu riješiti jedino korištenjem sredstva prisile, dok su odgovori uglavnom se ne slažem, uglavnom se slažem, niti se slažem niti se ne slažem podjednako raspoređeni. Najmanje je onih koji se u potpunosti slažu (10.85%). Iz očitanih podataka može se zaključiti da većina ispitanika smatra da korištenje sredstva prisile nije dobar način rješavanja sukoba među navijačima.

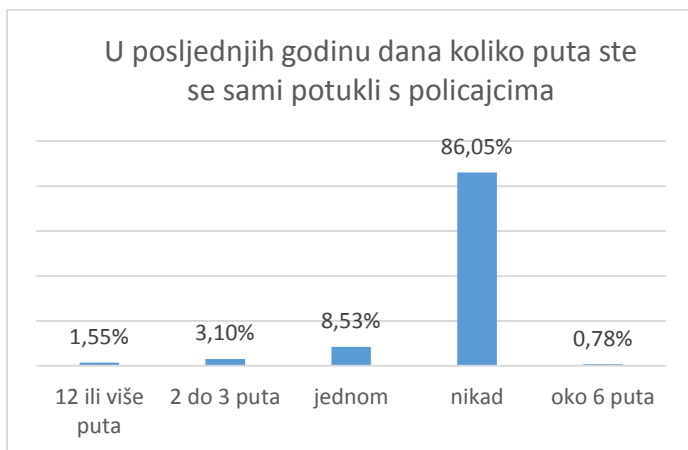
U ovom dijelu prikaza rezultata bit će riječ o godišnjoj prevalenciji verbalnih i fizičkih sukoba navijača sa drugim navijačima i sa policijom. Odgovori su unaprijed ponuđeni, a kretali su se od nikad, jednom, 2 do 3 puta, oko 6 puta i 12 ili više puta.

Slika 25.

Slika 26.

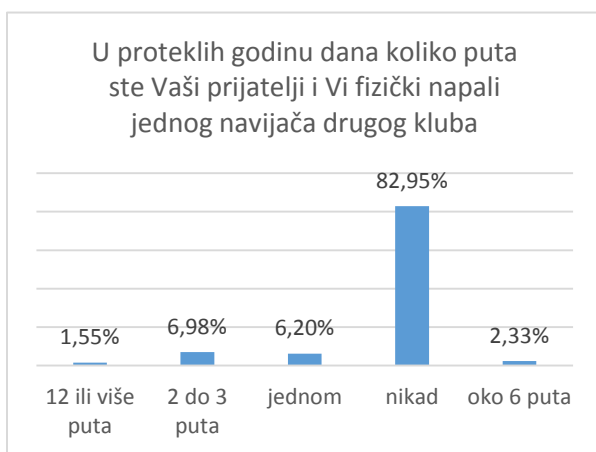

Slika 27.

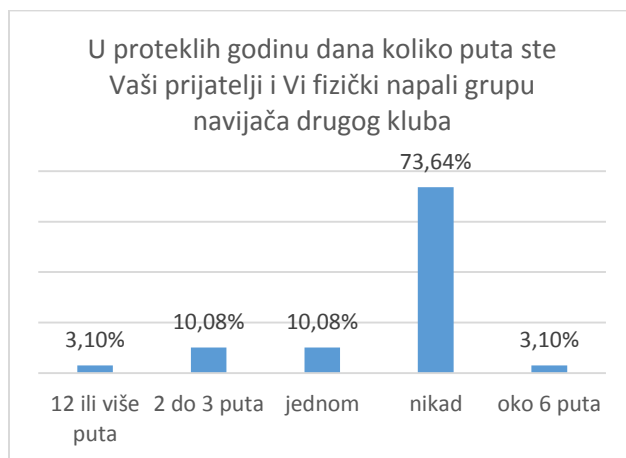

Slike 25., 26. i 27. odnose se na godišnju prevalenciju samostalnih fizičkih sukoba s navijačima istog kluba, s navijačima drugog kluba i s policijom. Dakle, rezultati pokazuju koliko se puta jedan navijač sam fizički sukobio sa navedenim skupinama. Najčešći odgovor u sve tri varijable je nikad, dok je njih 8.53% jednom u posljednjih godinu dana imalo fizički obračun njih sa navijačima koji navijaju za isti klub, 12.40% ih je jednom fizički napalo navijača koji navijaju za drugi klub u zadnju godinu dana, te 8.53% ih se jednom u posljednjih godinu dana samostalno potuklo sa policajcima.

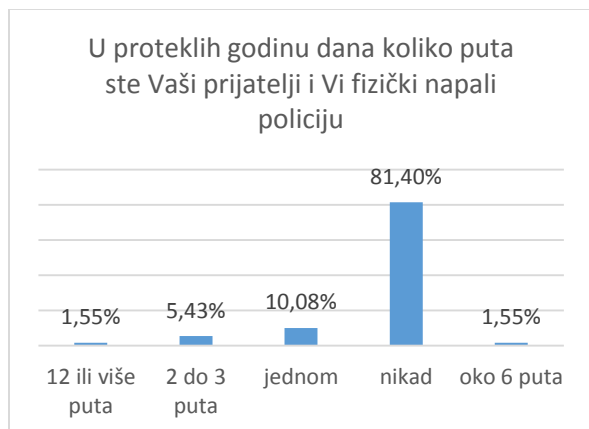
Slika 28.

Slika 29.

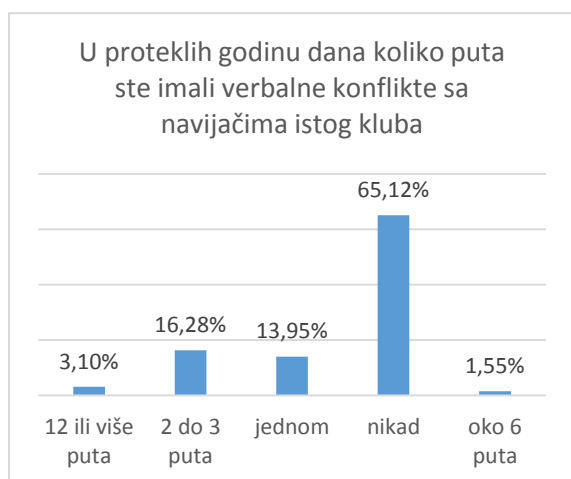

Slika 30.

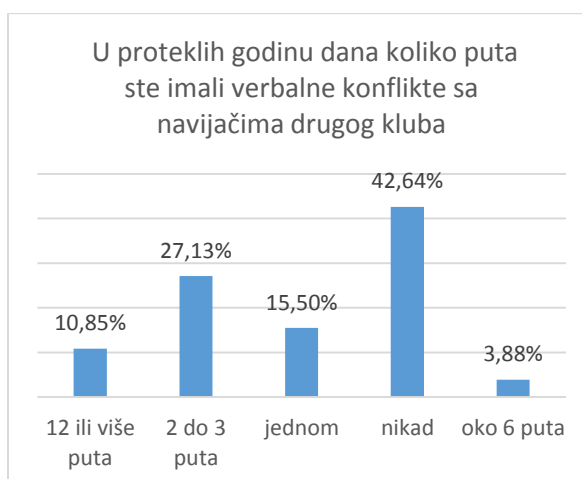

Slike 28., 29. i 30. odnose se na godišnju prevalenciju napada grupe navijača prema jednom navijaču drugog kluba, napada grupe navijača prema grupi navijača drugog kluba te napada grupe navijača na policiju, sve u proteklih godinu dana. Najčešći odgovor u sve tri varijable je nikad, dok je preko 6% jednom i 2 do 3 puta fizički grupno napalo jednog navijača drugog kluba. Jednom i 2 do 3 puta je fizički grupno napalo grupu navijača drugog kluba 10.08% ispitanika, a jednom je grupno fizički napalo policiju njih 10.08%.

Slika 31.

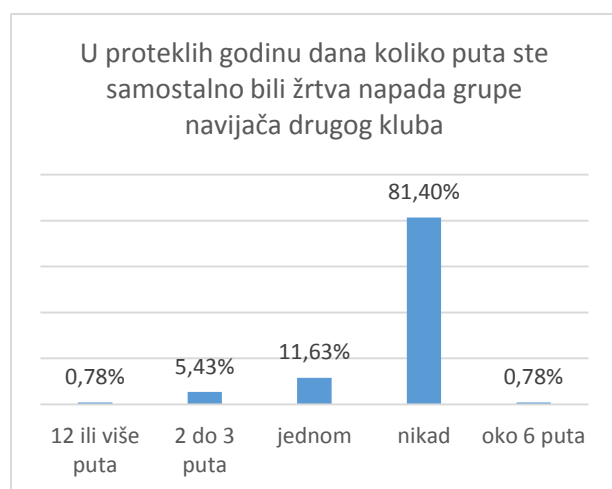
Slika 32.

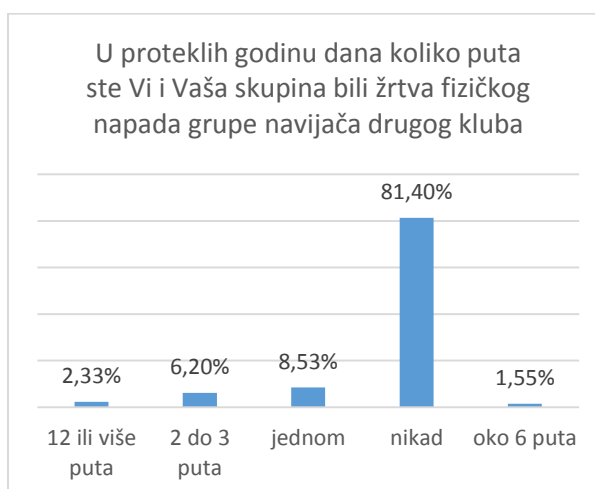
Ove dvije slike, 31. i 32. pokazuju distribuciju dogovora u odnosu na godišnju prevalenciju verbalnih konflikata sa navijačima istog i drugog kluba. I u jednom i drugom slučaju najviše je

onih koji nikad nisu imali takve sukobe (65.12% i 42.64%). Što se tiče verbalnih konflikta sa navijačima istog kluba, drugi najčešći odgovor je 2 do 3 puta (16.28%), zatim oni koji su se jednom verbalno sukobili (13.95%), dok je drugi najčešći odgovor u varijabli verbalnih sukoba sa navijačima drugog kluba 2 do 3 puta (27.13%), slijedi jednom (15.50%), 12 ili više puta (10.85%), a najmanje ima onih koji su se sukobili oko 6 puta (3.88%). Uvidom u ove dvije slike jasno je da se redosljed odgovora pojavljuje jednako u oba pitanja, ali s različitim postotkom jer su verbalni sukobi sa navijačima drugog kluba učestaliji.

Slika 33.

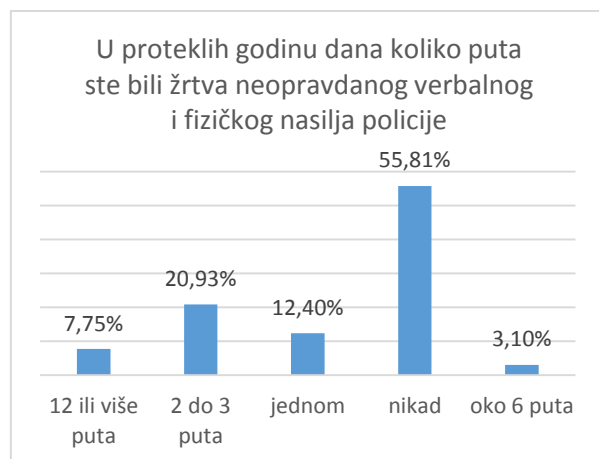
Slika 34.

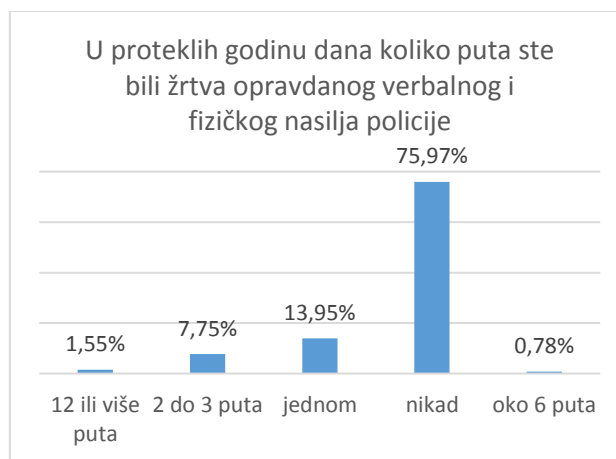
Odgovori koji se odnose na pitanja o doživljenoj ulozi žrtve napada drugog kluba u proteklih godinu dana, samostalno ili u grupi, prikazani su na slikama 33. i 34. U obe slike vidljivo je da većina ispitanika (81.40%) nikad nije bila samostalna ili grupna žrtva napada grupe navijača drugog kluba, slijede oni koji su bili jednom žrtve (11.63% i 8.53%) te oni koji su bili 2 do 3 puta (5.43% i 6.20%) u proteklih godinu dana.

Slika 35.

Slika 36.

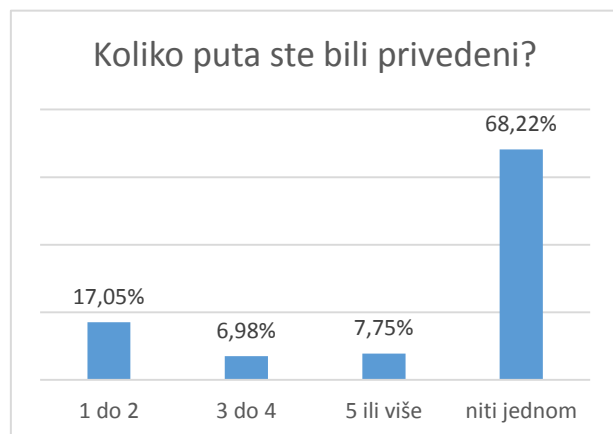
Zadnja dva pitanja u ovoj skupini odnosila su se na opravdano i neopravdano verbalno i fizičko nasilje policije prema navijačima u proteklih godinu dana. Podaci iz slike 35. pokazuju da najviše ispitanika nije nikad (55.81%) bilo žrtva neopravdanog verbalnog i fizičkog nasilja policije u proteklih godinu dana, 20.93% ispitanika je 2 do 3 puta bilo žrtva, 12.40% jednom, 7.75% 12 puta i više, dok je najmanje, 3.10%, onih koji su oko 6 puta bili žrtva neopravdanog verbalnog i neverbalnog nasilja policije.

I podaci na slici 36. govore da ima najviše onih koji nikad (75.97%) nisu bili žrtva opravdanog verbalnog i fizičkog nasilja policije u proteklih godinu dana, zatim oni koji su jednom bili (13.95%) i 2 do 3 puta (7.75%). Postotak onih koji su bili žrtve opravdanog verbalnog i fizičkog nasilja policije u proteklih godinu dana je vrlo mal.

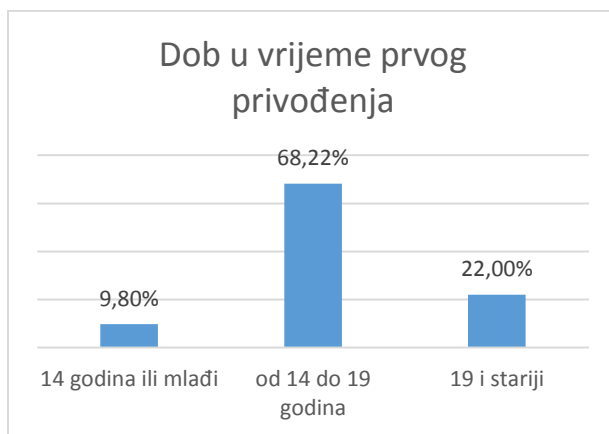
Uspoređujući podatke sa ovih dviju slika, može se zaključno reći da iako je najviše onih koji nikad nisu bili žrtve neopravdanog ili opravdanog verbalnog i fizičkog nasilja policije, u većem postotku su navijači koji misle da su bili žrtve neopravdanog nasilja policije, bilo jednom ili puta i više u posljednjih godinu dana.

U ovom dijelu rada prikazat će se podaci o prevalenciji privođenosti, uhićenosti i osuđenosti te u kojoj dobi su prvi put bili privedeni, uhićeni i osuđeni (ako jesu) i razlozima zbog kojih su bili privedeni, uhićeni ili osuđeni (ako jesu).

Slika 35.

Slika 36.

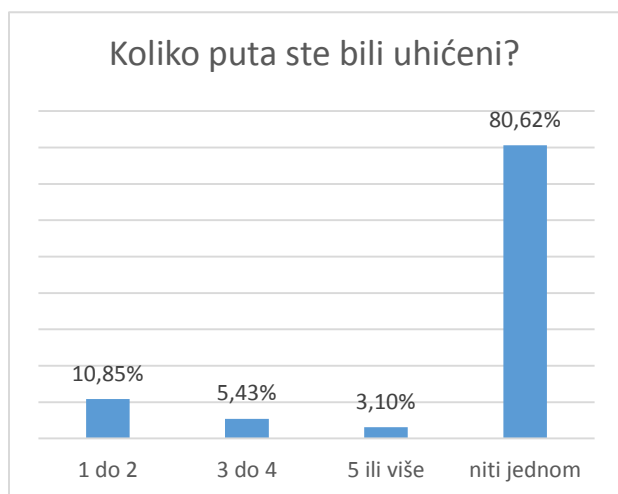

Iz slike 35. vidljivo je da najveći broj ispitanika nije nikad bilo privedeno (68.22%), 1 do 2 puta je bilo privedeno njih 17.05%, 5 ili više puta bilo je privedeno 7.75% ispitanika, a 3 do 4 puta 6.98%. Kada zbrojimo postotke onih koji su najmanje jednom bili privedeni dobije se podatak od 31.78% ispitanika koji su bili privedeni jednom i više.

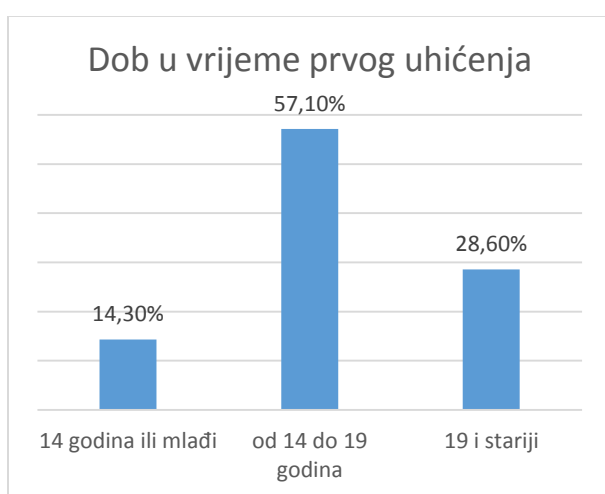
Dob u vrijeme prvog privođenja može se iščitati iz slike 36., a rezultati pokazuju da od njih ukupno 31.78% najviše je onih koji su imali između 14 i 19 godina kada su prvi put bili privedeni (68.22%), slijedi dob od 19 godina i starije kada ih je bilo privedeno 22%, a najmanje je onih koji su imali 14 godina i manje kada su prvi puta bili privedeni (9.80%).

Razlozi koji su ispitanici naveli su različiti pa tako navode alkohol, tučnjave, droga, remećenje javnog reda i mira, navijački razlozi, neredi, omalovažavanje policijskih službenika, omalovažavanje službene osobe, uništavanje tuđe imovine, posjedovanje opojnih sredstava, pirotehnika, prekršaji protiv Zakona o spriječavanju nereda na sportskim natjecanjima, ugrožavanje zdravlja i života drugih, vrijeđanje osjećaja građana, prisustvovanje europskim utakmicama u alkoholiziranom stanju, samoobrana, traženje konflikta i kontakta s drugim skupinama, više razloga, vraćanje ukradenog predmeta. Neki ispitanici se ne smatraju krivima pa navode da su privedeni bez razloga, jer živimo u policijskoj državi, neopravdano, nisu ništa napravili, jer je pio pivu ispred dućana.

Slika 37.

Slika 38.

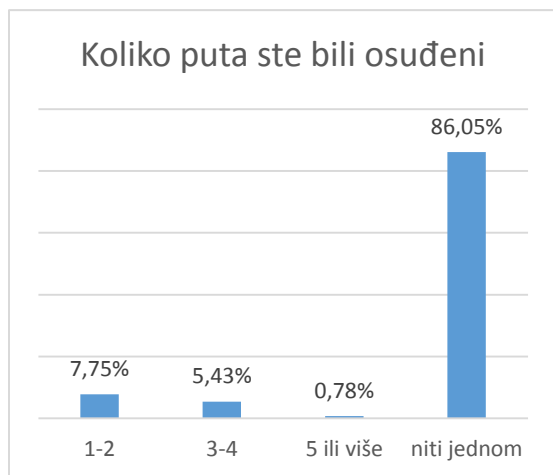

Najveći postotak ispitanika ni jednom nije bilo uhićeno (80.62%), dok je onih koji su 1 do 2 puta bili uhićeni 10.85%, slijede ispitanici koji su uhićeni 3 do 4 puta (5.43%) te oni koji su bili uhićeni 5 ili više puta (3.10%). Kada zbrojimo postotke onih koji su najmanje jednom bili uhićeni dobije se podatak od 19.38% ispitanika koji su bili uhićeni jednom i više.

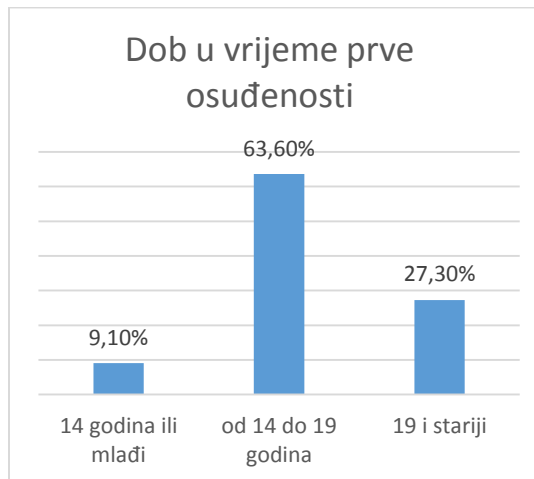
Podaci o dobi prvog uhićenja pokazuju da je od uкупnih 19.38% ispitanika koji su najmanje jednom bili uhićeni najviše onih koji su imali između 14 i 19 godina kada su prvi put bili uhićeni (57.10%), zatim oni koji su imali 19 godina i više pri prvom uhićenju (28.60%), a najmanje je onih koji su imali 14 godina i manje (14.30%).

Ispitanici su kao razloge uhićenosti naveli kršenje zakona o navijačima, remećenje javnog reda i mira, mnogi razlozi a najviše sukobi, obiteljsko nasilje, pijanstvo, tučnjava, vraćanje ukradenog predmeta. Jedan se ispitanik ne osjeća krivim, a jedan je napisao da je uhićen jer je „*uvalia ciganu iz armade nogu u glavu*“.

Slika 39.

Slika 40.

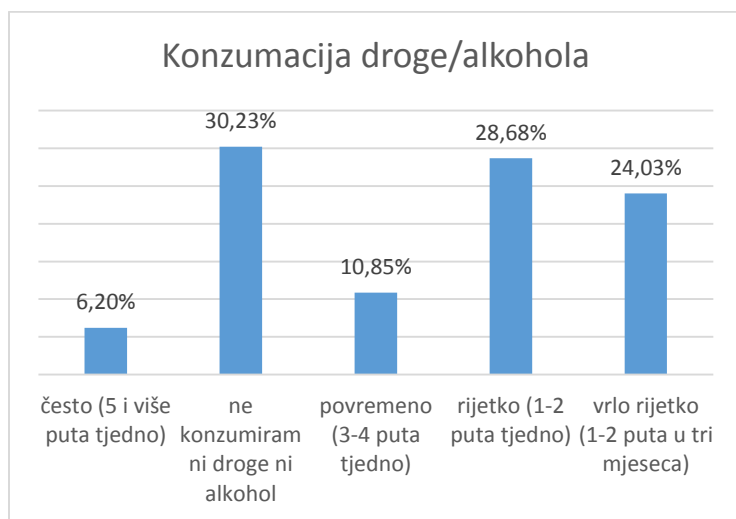

Kao i kod prethodnih podataka, i ovdje čine najveći broj oni ispitanici koji nikad nisu bili osuđeni (86.05%). Slijede oni koji su bili 1 do 2 puta (7.75%) te ispitanici koji su bili uhićeni 3 do 4 puta (5.43%), a najmanje je onih koji su bili uhićeni 5 ili više puta (0.75%). Kada zbrojimo postotke onih koji su najmanje jednom bili osuđeni dobije se podatak od 13.96% ispitanika koji su bili osuđeni jednom i više.

Iz slike 40. može se iščitati da je najviše ispitanika, od ukupnih 13.96%, bilo prvi put osuđeno u dobi od 14 do 19 godina (63.60%), zatim u dobi od 19 godina i starije (27.30%), dok je najmanje onih koji su prvi put osuđeni u dobi od 14 godina ili mlađe (9.10%).

Kao razloge osuđenosti ispitanici navode alkohol, distribuciju, remećenje javnog reda i mira, nanošenje lakšim tjelesnih ozljeda, napad, neredi na stadionu, navijački neredi, više razloga, a jedan ispitanik navodi da je uhićen jer *"palia san baklju, uvatilo me kad san nosia, uvatilo me s teleskopom i tako te slične šeme"*.

Slika 41.

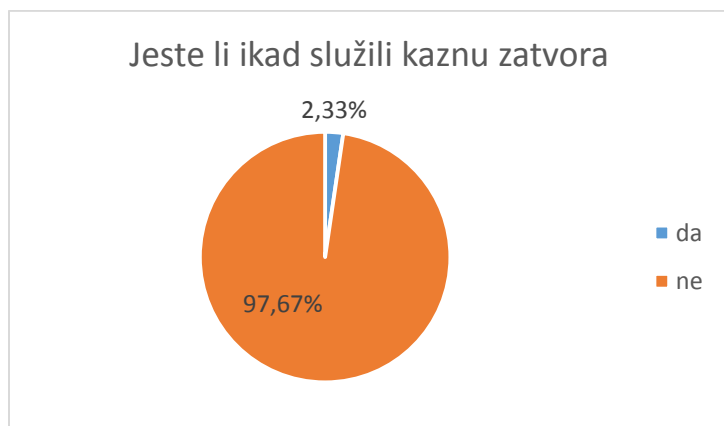

Slika 41. pokazuje podatke o učestalosti konzumacije droge/alkohola, pri čemu su odgovori bili unaprijed ponuđeni. Rezultati pokazuju da najviše ispitanih navijača ne konzumira ni droge ni alkohol (30.23%), rijetko (1-2 puta tjedno) ih konzumira 28.68% ispitanika, vrlo rijetko (1-2 puta u tri mjeseca) 24.03%, dok ih često (5 i više puta tjedno) konzumira 6.20% ispitanika. Kada zbrojimo postotke onih koji konzumiraju droge/alkohol ikada dobije se podatak od 69.76% ispitanika koji barem 1-2 puta u tri mjeseca konzumiraju droge/alkohol.

Na pitanje da okvirno procjene broj svojih prijatelja koji su imali neku vrstu problema sa zakonom od ukupnog broja ispitanika (N=129), najviše ih je reklo, 19 ispitanika (14.8%), da im ni jedan prijatelj nije imalo problema sa zakonom, zatim 16 ispitanika (12.4%) ima 10 prijatelja koji imaju problema sa zakonom, brojku 5 je navelo njih 14 (10.9%), dva i tri prijatelja je navelo po 13 ispitanika (20.2%), 9 ispitanika (7%) je reklo jednog prijatelja, zatim slijedi 7 ispitanika (5.4%), koji imaju okvirno četiri prijatelja s problemima sa zakonom 5 ispitanika (3.9%) je navelo brojku sedam, a 4 ispitanika (3.1%) je procijenilo da ima šest prijatelja koji imaju neku vrstu problema sa zakonom. Nadalje, 3 ispitanika (2.3%) smatra da ima 20 prijatelja koji imaju problema sa zakonom, dok je brojku 8, 50, 100 navelo 2 ispitanika (1.6%). Po jedan ispitanik

(0.8%) smatra da ima 5-6, 12, 15, 20+, 28, 30, 50+, 60, 99, 200, veliku većinu, puno te ne puno prijatelja koji su imali neku vrstu problema sa zakonom. Četiri ispitanika (3.2%) smatra da su svi ili skoro svi njegovi prijatelji imali neku vrstu problema sa zakonom.

Slika 41.

Zadnje pitanje u upitniku odnosilo se na služenje kazne zatvora, a na slici 41. se vidi da 97.67% ispitanih navijača nikad nije služilo kaznu zatvora, dok je 2.33% ispitanih služilo kaznu zatvora.

5. RASPRAVA

Rezultati deskriptivne statistike pokazuju da je od ukupnog uzorka N=129, većina ispitanika muškog spola (107), prosječne dobi 24 godine, s time da najmlađi ispitanik ima 14 godina, a najstariji 41 godinu. Najviše pripadnika navijačke skupine čini studentska populacija (48), slijede oni sa završenom srednjom školom (46) i završenom višom školom ili fakultetom (25). Poslijediplomski studij ima završen tek dva ispitanika. Većina ispitanika je zaposleno ili imaju status studenta-nezaposlenog i studenta-zaposlenog, a što se tiče trenutačnog suživota najveći broj živi s roditeljima te ih je više od 50% neoženjeno/neudano. Dušanić (2013) je dobio slične sociodemografske podatke na 161 pripadnika navijačke skupine u Bosni i Hercegovini (N=161); veći postotak muškog spola, uzrast navijača od 15 do 37 godina s prosječnom dobi od 22.5 godine. Velika većina ispitanika nije u braku (87%). Ovakvi rezultati slični su Lalićevom (2011) i Bodinovom (2013) istraživanju. Lalić (2011) je ispitujući 108 pripadnika Torcide (N=161) došao do podataka da većinu te navijačke skupine čine adolescenti koji se školuju, a ostatak čini mladež u dvadesetim godinama koja ili radi ili se fakultetski obrazuje. Najviše je pripadnika srednjeg sloja,

iako potječu iz različitih socijalnih slojeva. Financijske prihode većina dobiva od roditelja, dok su neki stalno zaposleni ili povremeno rade. Fanuko (1991; prema Fijačko, 2017) navodi da je slična situacija i s pripadnicima Bad Blue Boysa. Bodin (2013) navodi da navijače najviše čine pripadnici muškog spola, mlađi od 25 godina, koji dolaze iz različitih društvenih slojeva. Iz ovih podataka može se zaključiti da navijači nemaju različitu situaciju i pozadinu od svojih vršnjaka, te opovrgava profil huligana kao isključivo devijantnu mladež, sa slabim školskim postignućem, sklonu agresivnom ponašanju i konzumiranju sredstava ovisnosti. Istraživanje Perasovića i Mustapića (2013) pokazalo je da jezgru Torcide čine mladi u dobi od 16 do 30 godina, većina ih još uvijek živi sa svojim roditeljima te iako najveći broj čine učenici, studenti, nezaposlene ili sezonski zaposlene osobe, ipak ima i onih koji su visoko obrazovani. Istraživanjem provedenim u svrhu ovog diplomskog rada dobiveni su uglavnom isti podaci. Slične podatke su dobili Buzov i suradnici (1989) na pripadnicima Bad Blue Boysa, prosjek godina navijača je 18 godina i uglavnom se radi o učenicima i mladim zaposlenim ljudima. Pregledi rezultata istraživanja slažu oslanjaju se na Bodinova razmišljanja (1999) koji smatra da je problem što se nasilno ponašanje pokušava objasniti kriminološkim teorijama koje opisuju navijače kao mlade, siromašne i delinkventne pojedince i izrazitim nagonima za nasilno ponašanje.

U ovom istraživanju je sudjelovalo više pripadnika Torcide, nego Bad Blue Boysa, odnosno dobilo se više ulaza u populaciju navijača Torcide. Moguće objašnjenje leži u metodi snježne grude kao načinu dolaska do ispitanika, a autorica je zbog svojih socijalnih kontakata više poznavala pripadnike Torcide. Što se tiče dobi u kojoj su se uključili u navijačku skupinu, rezultati ovog istraživanja pokazuju da prednjače ispitanici koji su se učlanili u navijačku skupinu u dobi od 14 do 18 godina. Najviše ispitanika ide na utakmice svoga kluba par puta godišnje te 2 do 3 puta mjesečno ili 1 ili više puta tjedno. Dakle, više od 20% ispitanika aktivno podržava svoj klub najmanje jedanput tjedno, bilo kroz domaće ili gostujuće utakmice. Preko 35% ispitanika su učlanjeni u navijačku skupinu od 1 do 5 godina ili imaju staž veći od 10 godina, a slijede i oni koji su uključeno od 5 do 10 godina. Ovaj podatak je zanimljiv s obzirom da je prosječna dob ispitanika 24 godine što znači da su se neki ispitanici učlanili od malih nogu. Ovakvi rezultati su niži nego kod istraživanja koje je proveo Dušanić (2013) na navijačima u Bosni i Hercegovini, gdje je dobio podatak da 40.2% ispitanika (N= 161) ide na utakmice jedanput ili više puta tjedno, dok je duljina članstva slična (više od 4 godine je učlanjeno 48% navijača). Zanimljivi su dobiveni podaci o stavu pripadnika Bad Blue Boysa i Torcide o navijačkim skupinama te podaci o stavu međusobno jedni

o drugima. Kada se pitalo pripadnike Bad Blue Boysa kakav stav imaju prema navijačkim skupinama (pri čemu je odgovor 1 značio izrazito negativan stav, a broj 10 izrazito pozitivan stav) skoro 30% ispitanih je odgovorilo da ima izrazito pozitivan stav, a nešto više od 2% ih je imalo izrazito negativan stav. Usporedno s time, preko 40% ispitanika ima izrazito negativan stav prema Torcidi, dok iz izrazito pozitivan stav ima tek više od 2%. Ovakvi rezultati nisu iznenađujući s obzirom da su Bad Blue Boysi i Torcida „neprijateljske“ navijačke skupine. Što se tiče odgovora pripadnika Torcide o stavu prema navijačkim skupinama, većina ih ima pozitivan stav prema navijačkim skupinama, ali se isto ne može reći i za stav o pripadnicima Bad Blue Boysa. Najviše ih ima izrazito negativan stav, preko 21%, pa neutralan a preko 10% čine oni koji imaju izrazito pozitivan stav.

Velika većina ispitanih navijača smatra da navijanje daje smisao njihovom životu te osjete adrenalin kad gledaju utakmice svoga kluba. Ovakvi rezultati slažu se s Brimsonovim (2009) izjavama da kada prvi put osjetiš nalet adrenalina, nogomet gledaš kroz drugačije oči. S druge strane, najviše se ispitanika ne slaže s tvrdnjom da nema dobrog navijanja bez alkohola te da tuča tijekom, prije ili poslije utakmice predstavlja najveće uzbuđenje. Ovi podaci su suprotni onima dobivenima u Dušanićevom (2013) istraživanju gdje se preko 50% ispitanika slaže sa ovim tvrdnjama. Distribucija rezultata u odnosu na pitanje „*Navijači se natječu tko će napraviti veći problem*“ i „*Gledanje nogometa pruža mi bijeg od životnih problema*“ je raznolika. Preko 50% ispitanih se ne slaže s prvom tvrdnjom, dok ih se 21% slaže, što se tiče druge tvrdnje podjednak je broj ispitanika koji slažu s ovom tvrdnjom i onih koji se ne slažu. Odgovori na pitanja o kladenju vezanog za utakmice su jednoznačna i velika većina ispitanika ne vidi poveznicu kladenja i podržavanja svoga kluba. Najviše ispitanih navijača (preko 40%) se ne slaže da su izazivanje nereda tijekom utakmice na stadionima i na javnim površinama na dan utakmice dio normalnog navijanja, a 8 do 9% ispitanih se uglavnom ili u potpunosti slaže. Većina ih ne smatra da se sukobi među navijačima mogu smiriti jedino korištenjem sredstava prisile, iako se 28.68% ispitanika uglavnom ili u potpunosti slaže s ovom tvrdnjom.

Sljedeća pitanja su se odnosila na događanja u posljednjih godinu dana. Što se tiče upuštanja u samostalni fizički sukob s navijačima koji navijaju za isti klub, drugi klub i s policajcima velika većina ih je reklo da nikad nisu imali takvo iskustvo. Među onima koji su imali iskustvo samostalnog sukoba, najviše je onih koji su to imali s navijačima koji navijaju za suprotni klub.

Dušanić (2013) nije imao zadnju varijablu, ali su također dobiveni rezultati da su češći napadi jednog navijača na navijače drugog kluba. Nakon toga su uslijedila pitanja o učestalosti fizičkih napada grupe navijača jednog navijača drugog kluba, grupu navijača drugog kluba te policije. I u ovim pitanjima je najčešći odgovor nikad, međutim uspoređujući ove tri varijabe podaci pokazuju da su najčešći napadi grupe navijača na drugu grupu navijača. Dušanić (2013) nije imao zadnju varijablu sa policijom, ali su također dobiveni rezultati da su češći napadi grupe navijača na grupu navijača drugog kluba, nego na jednog navijača drugog kluba. Verbalni konflikti sa navijačima drugog kluba su učestaliji nego sa navijačima istog kluba (kod onih koji su potvrdno odgovorili), a više ispitanih je samostalno bilo žrtva napada grupe navijača nego dok su bili u grupi (kod onih koji su potvrdno odgovorili). Dobiveni podaci su suprotni Dušanovom istraživanju (2013) u kojem su ispitanici više bili napadani od strane grupe drugih navijača dok su i sami bili u grupi. Uspoređujući odgovore na pitanje „*Koliko ste puta bili žrtva neopravdanog verbalnog i fizičkog nasilja policije*“ te „*Koliko ste puta bili žrtva opravdanog verbalnog i fizičkog nasilja policije*“ iako je najviše onih koji nikad nisu bili žrtve ni jednog ni drugog, u većem postotku su navijači koji misle da su bili žrtve neopravdanog nasilja policije, bilo jednom ili puta i više u posljednjih godinu dana.

Zadnji dio, koji je ispitivao prevalenciju privođenosti, uhićenosti i osuđenosti te u kojoj dobi su prvi put bili privedeni, uhićeni i osuđeni (ako jesu) i razlozima zbog kojih su bili privedeni, uhićeni ili osuđeni (ako jesu) pokazao je da većina ispitanih nikad nije bilo ni privedeno, ni uhićeno ni privedeno. Međutim, kada se zbroje postoci onih koji su najmanje jednom bili privedeni dobije se podatak od 31.78% ispitanika koji su bili privedeni jednom i više puta, a najčešća dob prvog privođenja je od 14 do 19 godina. Što se tiče podataka o prvom uhićenju, kada se zbroje rezultati onih koji su najmanje jednom bili uhićeni dobije se podatak od 19.38% ispitanika koji su bili uhićeni jednom i više, a najčešća dob prvog uhićenja je od 14 do 19 godina. I na kraju ovog dijela se ispitivalo osuđenost za djelo gdje zbrojeni rezultati onih koji su najmanje jednom bili osuđeni pokazuju da je 13.96% ispitanika osuđeno jednom i više puta, a najčešće u dobi od 14 do 19 godina. Kao razloge privođenja, uhićenja i osuđenosti ispitanici navijači vide u alkohol, tučnjave, droga, remećenje javnog reda i mira, navijački razlozi, neredi, omalovažavanje policijskih službenika, omalovažavanje službene osobe, uništavanje tuđe imovine, posjedovanje opojnih sredstava, pirotehnika, prekršaji protiv zakona o sprječavanju nereda na sportskim natjecanjima, ugrožavanje zdravlja i života drugih, vrijeđanje osjećaja građana, prisustvovanje europskim utakmicama u

alkoholiziranom stanju, obiteljsko nasilje, nanošenje lakšim tjelesnih ozljeda. Neki se ispitanici ne smatraju krivim ili smatraju da je razlog privođenja taj što živimo u policijskoj državi. Što se tiče konzumiranja droge/alkohola među ispitanim navijačima, podaci su različito distribuirani. Najviše ispitanih ne konzumira ni droge ni alkohol, ali kada se zbroje postoci onih koji konzumiraju droge/alkohol ikada dobije se podatak od 69.76% ispitanika koji barem 1-2 puta u tri mjeseca konzumiraju droge/alkohol. Takav rezultat je rjeđi nego onaj koji je dobio Dušanić (2013), da se oko 65% navijača opija jednom ili više puta mjesečno. Ipak, i jedni i drugi rezultati pokazuju visoku zastupljenost konzumacije psihoaktivnih tvari koja se može objasniti time da su ispitanici osobe mlađe životne dobi, kada je takvo ponašanje i eksperimentiranje češće. Međutim ne treba se zanemariti ni druga činjenica, a to je da se sa gledanjem sporta, posebno nogometa, povezuje konzumiranje alkohola i lakih droga, odnosno to je nekakva tradicija. Ispitanici različito procjenjuju i broj prijatelja koji imaju neku vrstu problema sa zakonom. Iako podosta ispitanika smatra da im niti jedan prijatelj nema problema sa zakonom, kada se stavi kategorija ima/nema problema sa zakonom dobio bi se veći postotak onih ispitanika koji smatraju da im prijatelji imaju problema sa zakonom. Raspon se kreće od 1 prijatelja pa do 200, a četiri ispitanika (3.2%) smatra da su svi ili skoro svi njegovi prijatelji imali neku vrstu problema sa zakonom. Zadnje pitanje se odnosilo na životnu prevalenciju služenja kazne zatvora, pitalo ih se „Jeste li ikad služili kaznu zatvora“, a njih 97.7% je odgovorilo negativno, dok je svega 2.3% odgovorilo potvrdno. Zaključno, rezultati dobiveni u ovom istraživanju su slični istraživanja i podjelama naznačenim u prvom dijelu rada. Bodin (2013) daje podatak iz istraživanja Rochea (2001) i Debarbieuxa (2002) koji su dobili podatak da je huliganstvo djelo tvrde jezgre navijača, odnosno da je u 50% slučajeva to čin jezgre koju čini 5% osoba. I u ovom radu je manji dio ispitanika uključen u najteže oblike devijantnog i kriminalnog ponašanja, dok su ostali raspršeni oko sredine ili su „čistoga“ ponašanja.

6. ZAKLJUČAK

Sport je od davnina prisutan u životima naših predaka, a razvoj sporta paralelno je pratilo povećanje publike koja ga prati. Iako uključenost u sport ima brojne pozitivne aspekte za izgradnju mlade osobe, u ovom radu je bila riječ o negativnim stranama sporta, odnosno okruženja koji se stvara oko utakmica, koje danas sve više izbijaju u prvi plan. Mladi ljudi u potrazi za identitetom i svojim mišljenjem priklanjaju se raznim skupinama pa je tako jedna od njih i skupina navijača.

Jedan od fenomena navijanja jest taj što se član, kao pripadnik mase ljudi, poistovjećuje s karakteristikama grupe te na taj način gubi osjećaj individualnosti, odnosno anonimnosti. Kao posljedica toga, osoba prebacuje osobnu odgovornost na odgovornost grupe, stapa se s grupom i čini neka djela koja samostalno ne bi napravila. Na taj način se povećava i osjećaj moći i odvažnosti za buduće situacije. U toj skupini osjećaju pripadnost, mogućnost za izražavanje svojih razmišljanja i stavova. Da bismo bolje razumjeli ovu tematiku bitno je razlikovati pojam navijač od pojma huligan. Iako su to sve pripadnici iste navijačke skupine, ne možemo ih tretirati jednako. Možemo li uopće osobe kojima je glavni cilj uništavanje imovine, vrijeđanje, fizički sukobi s protivničkom stranom pa i činjenje djela koja ostavljaju teže posljedice nazvati navijačima tog kuba? Ili ipak takvi ogranci takvo ponašanje koriste samo kao sredstvo nekog drugog šireg cilja? Dakle, ne postoji mogućnost generaliziranja navijača. Nisu svi pripadnici navijačke skupine odgovorni za devijantna i kriminalna ponašanja jednog dijela grupe navijača, a to pokazuju i rezultati ovog istraživanja.

U radu je prikazan povijesni razvoj huliganizma te osvrt na provedeno istraživanje, koji nam daje uvid da je u pozadini takvog ponašanja ipak dublja tematika i neki opći društveni problemi. Navijači postaju sve više ona grupa ljudi koja svojim ponašanjem pokazuje da u toj državi postoje brojni nerješeni problemi. O tome govori i Lalić (2011; prema Fijačko, 2017) koji naglašava da je jedan od ciljeva navijača pridobivanje pažnje medija i javnosti kako bi i drugi postali svjesni problema prema kojem izražavaju otvorenu pobunu. Navijačke skupine danas, su osim onog zbog čega su primarno osnovane, jedan od glavnih nositelja bunta protiv postojećeg stanja. Osim širenja svoje poruke za vrijeme utakmice i na nogometnim stadionima, navijači koriste i druge događaje za to. Tako posjećuju koncerte, političke skupove, važne događaje u državi izražavajući javno svoje mišljenje, koristeći pirotehnička sredstva i navijačke slogane. Stručnjaci se zalažu za balansirani pristup, odnosno kombinaciju represije i prevencije s naglaskom na dugoročno planiranje a ne donošenje kratkotrajnih rješenja. Preventivne mjere trebale bi biti multidisciplinarnе i interdisciplinarnе obuhvaćajući sve bitne čimbenike. Nadalje, naglasak se mora staviti na obrazovne i edukativne programe za navijače, ali i medije koji ne samo da nerijetko šalju pogrešne slike nego i povećavaju popularnost navijačkog nasilja. Jasno je da se navijačko nasilje ne može u potpunosti spriječiti, ali promišljenim i kombiniranim sustavom moglo bi ga se kontrolirati pa i smanjiti. Tu je vrlo bitno naglasiti da tretman neće imati smisla ako se ne budu pogađale točke uzroka ovakvog ponašanja. Dakle, naglasak je na identificiranim rizičnim

čimbenicima koji vode navijačkom nasilju i tretmanu kao odgovoru na njih. Međutim, i tu treba biti oprezan jer jedan uzrok nije isključivi povod za devijantna i kriminalna ponašanja već bi se u tretmanu trebalo posvetiti individualno svakom pojedincu.

7. LITERATURA

1. Birtić, T. (1997). *Krvavo plavo*. Zagreb: Znak.
2. Bodin D. (1999). *Hooliganisme: vérités et mensonges*. Paris: ESF.
3. Bodin, D. (2013). *Huliganstvo*. Zagreb: Agencija za odgoj i obrazovanje.
4. Bodin, D., Robène, L., Héas, S. (2007) *Sport i nasilje u Europi*. Zagreb: Knjiga trgovina.
5. Brimson, D. (2006). *Tajne nogometnog huliganizma: kako se mijenjala slika nogometnog nasilja*. Zagreb: Celeber d.o.o.
6. Brimson, D. (2006). *Nogometno nasilje u Europi: kako se razvijao nogometni huliganizam*. Zagreb: Celeber d.o.o.
7. Brimson, D. (2009). *Huliganski pohod*. Zagreb: Celeber d.o.o.
8. Buzov, Ž., Magdalenčić, I., Perasović, B., Radin, F. (1898) *Navijačko pleme*. Zagreb: RZ RK SSOH.
9. Dedić, M. (2018). *Nastanak subkulturnih skupina: nogometni navijači (Završni rad)*. Sveučilište sjever, Koprivnica.
10. Dušanić, S. (2013). *Karakteristike fudbalskih navijača*. Banja Luka: Perpetuum mobile.
11. Fijačko, M. (2017). *Uloga navijačkih skupina u rušenju Jugoslavije i Domovinskom ratu*. (Diplomski rad). Odsjek za sociologiju, Zagreb.
12. Franičević, V. (2002). *Politička i moralna ekonomija u prvom desetljeću tranzicije u Hrvatskoj*. *Politička misao*, 39 (1), 3-34.
13. Horga, S. (1993). *Psihologija sporta*. Zagreb: Fakultet za fizičku kulturu.
14. Lalić, D. (1993). *Torcida: pogled iznutra*. Zagreb: AGM.
15. Lalić, D., Biti, O. (2008). *Četverokut sporta, nasilja, politike i društva: znanstveni uvid u Europi i u Hrvatskoj*. *Politička misao: časopis za politologiju*. 45 (3-4), 247-272.
16. Lalić, D (2018). *Nogomet i politika: povijest i suvremenost međuodnosa u Hrvatskoj*. Zaprješić: Fraktura.

17. Madalozzo, R., Berber, R. (2009). Brazilian Football – What Brings Fans to the Game? *Journal of Sports Economics*, 10 (6), 639-650.
18. Magić, M. (2015). Problem huliganizma na sportskim natjecanjima i njegova prevencija (Neobjavljeni diplomski rad). Menadžment turizma i sporta, Čakovec.
19. Marsh, P., Rosser, E., Harre, R. (1978). *The rules of disorder*. London: Routledge; Kegan Paul.
20. Miletić, P. (2016). Političke ideologije kao važna sastavnica identiteta europskih navijačkih skupina (s naglaskom na Hrvatsku) (Neobjavljeni diplomski rad). Filozofski fakultet, Rijeka.
21. Mrvelj, M. (2017). Nasilje na nogometnim tribinama-orjunaši ili borci za pravdu? (Diplomski rad). Fakultet političkih znanosti, Zagreb.
22. Perasović, B. (2002). Sociologija subkultura i hrvatski kontekst. *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*, 11 (2-3), 485-498.
23. Perasović, B., Mustapić, M. (2013). Football supporters in the context of Croatian sociology: Research perspectives 20 years after. *Kinesiology*, 45 (2), 262-275.
24. Primorac, D., Duvnjak, Ž., Roso, S. (2010). Neki aspekti prekršaja prema Zakonu o sprječavanju nereda na športskim natjecanjima. *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu*, 47(2), 335-358.
25. Stott, C., Adang, O., Livingstone, A., Schreiber, M. (2008). Tackling football hooliganism: A quantitative study of public order, policing and crowd psychology. *Psychology, Public Policy, and Law*, 14 (2), 115-141.
26. Sindik, B., Brnčić, B. (2012). Psihološke dobrobiti sporta za djecu. *Zbornik radova Međimurskog veleučilišta u Čakovcu*, 3(2), 91-94.
27. Smolik, J. (2012). *Football Hooligans in the Czech Republic: Selected Topics*. Kultura-spoleczenstwo-edukacija. „doi: (75. 10.14746/kse.2012.2.07)“.
28. Social Issues Research Centre (2008). *Football passion- report of research*. Oxford: SIRC.
29. Tomić-Koludrović, I., Petrić, M. (2007). Hrvatsko društvo: prije i tijekom tranzicije. *Časopis za opća društvena pitanja*, 16(2007), 867-889.
30. Turković, H. (2016). Nogometni navijači i drugi sportovi: noviji primjeri iz suvremenog hrvatskog društva (Neobjavljeni diplomski rad). Studij za stjecanje visoke stručne spreme i stručnog naziva: magistar kineziologije, Zagreb.
31. Vrcan, S. (2003). *Nogomet - politika - nasilje: ogledi iz sociologije nogometa*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk, Hrvatsko sociološko društvo.

32. Županov, J. (2002). *Od komunističkog pakla do divljeg kapitalizma: odabrane rasprave i eseji: (1995. – 2001.)*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
33. Wann, D. L., Melnick, M. J., Russell, G. W., Pease, D. G. (2001). *Sport fans: The psychology and social impact of spectators*. New York: Routledge.
34. <https://www.dictionary.com/browse/ultra> (14.06.2019.)
35. <https://www.jutarnji.hr/arhiva/koliko-su-nas-stajali-izgredi-huligana/3919428/> (12.6.2019.)
36. <https://www.jutarnji.hr/arhiva/bocama-i-bakljama-na-delije/3927858/> (12.6.2019.)
37. <https://www.slobodnadalmacija.hr/sport/ostalo/clanak/id/537893/prvi-cin-meuodnosa-politike-i-nogometa-je-osnivanje-hajduka> (1.6.2019.)
38. <https://dalmatinskiportal.hr/vijesti/torcida-organizira-humanitarne-akcije-za-tesko-oboljelog-djecaka-iz-solina-i-djevojci-iz-hrvaca/39295> (1.6.2019.)
39. <https://sportnet.rtl.hr/vijesti/369921/nogomet-nogometni-svijet/humanitarna-akcija-torcida-za-vukovar/> (1.6.2019.)
40. <https://sportske.jutarnji.hr/nogomet/nogomet-mix/humanitarna-akcija-dinamovci-za-dinamovca-ikone-maksimirovskog-kluba-pomazu-legendi-slavko-je-kapetan-koji-je-zaista-svoj-zivot-posvetio-dinamu/8816813/> (1.6.2019.)
41. <https://www.zagreb.info/sport/navijacki-kutak/foto-bbb-jos-jednom-pokazao-veliko-srce-vise-od-1-500-ljudi-za-sedmogodisnju-tinu/171792> (1.6.2019.)
42. https://www.zagreb.info/aktualno/pretkli-ga-dok-se-vraca-s-obiteljskog-rucka-smrskanamu-je-gornja-i-donja-celjust-celo-nos-ceka-ga-operacija/216692?fbclid=IwAR11GNzqbFt_DmbU3rFr4XF9mYFPZVLhnO_nnhS1FEZ2zy6rRrCqCULMRo (3.6.2016.)
43. <https://www.zagreb.info/aktualno/ogorcena-majka-nakon-incidenta-s-torcidom-zar-da-se-bojimo-za-zivot-svog-sina-u-svojoj-zemlji-kakvu-smo-to-drzavu-stvorili/216600?fbclid=IwAR3yQ1PLmsX4h2fqbn9M3RZY3IwAT2mdQF14IDYRbAc1yz3IBXGoUAu7lhI> (3.6.2019.)

8. PRILOZI

Uključenost pripadnika navijačkih skupina u devijantna i kriminalna ponašanja

Poštovani navijači,

za potrebe diplomskog rada, studentica Edukacijsko-rehabilitacijskog fakulteta provodi istraživanje o uključenosti pripadnika navijačkih skupina u devijantna i kriminalna ponašanja. Svrha ovog istraživanja je dobiti uvid o učestalosti i prirodi prekršaja i kaznenih djela počinjenih od strane pripadnika navijačkih skupina Torcide i Bad Blue Boysa. S obzirom da se radi o poprilično osjetljivoj temi, a neistraženoj, Vaši su nam odgovori od iznimne važnosti.

Ispunjavanje upitnika je dobrovoljno i anonimno te imate pravo odustati u svakom trenutku sudjelovanja. Molim Vas da na pitanja odgovarate iskreno i u skladu s uputama. Za ispunjavanje upitnika potrebno je oko 10 minuta.

Za sva pitanja i nejasnoće možete se javiti na e-mail adresu: ivana.vucetic94@gmail.com.

Pritiskom na dugme „DALJE“ suglasni ste sa sudjelovanjem u istraživanju. Hvala!

*Obavezno

1. Spol *

- a) M
- b) Ž

2. Dob (molim upisati) *

3. Stupanj obrazovanja *

- a) završena osnovna škola
- b) završena srednja škola
- c) student/ica
- d) završena viša škola ili fakultet

e) završen poslijediplomski studij

4. Obiteljski status *

- a) oženjen/udana
- b) neoženjen/neudana
- c) u vezi
- d) razveden/a
- e) udovac/udovica

5. S kim trenutno živite? *

- a) sam/sama
- b) s roditeljima
- c) s vlastitom obitelji
- d) cimeri
- e) cura/dečko

6. Radni status *

- a) zaposlen/a
- b) nezaposlen/a
- c) povremeno zaposlen/a (sezonski rad, rad na "crno")
- d) student - zaposlen/a
- e) student - nezaposlen/a
- f) umirovljenik/ica

7. Navijačka skupina *

- a) Torcida
- b) Bad Blue Boys

8. Početak aktivnog članstva u navijačku skupinu (molim upisati dob) *

9. Koliko često idete na utakmice svoga kluba *

- a) nikad
- b) par puta godišnje
- c) jednom mjesečno
- d) 2 do 3 puta mjesečno
- e) 1 ili više puta tjedno

10. Koliko dugo ste član navijačke skupine? *

- a) manje od 1 godine
- b) od 1 do 5 godina
- c) od 5 do 10 godina
- d) više od 10 godina

11. Kakav je općenito Vaš stav prema navijačkim skupinama?* (broj 1 znači izrazito negativan, a broj 10 izrazito pozitivan)

izrazito negativan 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 izrazito pozitivan

12. Kakav je općenito Vaš stav prema Torcidi? (Ukoliko ste član Torcide molim Vas da preskočite ovo pitanje)

izrazito negativan 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 izrazito pozitivan

13. Kakav je općenito Vaš stav prema Bad Blue Boysima? (Ukoliko ste član Bad Blue Boysa molim Vas da preskočite ovo pitanje)

izrazito negativan 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 izrazito pozitivan

Pažljivo pročitajte svaku od sljedećih tvrdnji i označite stupanj u kojoj se sadržaj tvrdnji odnosi na Vas

(1 - uopće se ne slažem, 2 - uglavnom se ne slažem, 3 - niti se slažem niti se ne slažem, 4 - uglavnom se slažem, 5 - u potpunosti se slažem)

14. Navijanje daje smisao mom životu. *

1 2 3 4 5

15. Nema dobrog navijanja bez alkohola. *

1 2 3 4 5

16. Navijači se natječu tko će napraviti veći problem *

1 2 3 4 5

17. Tuča tijekom, prije ili poslije utakmice, najveće je uzbuđenje. *

1 2 3 4 5

18. Jedan od glavnih razloga zbog kojih gledam utakmice svoga kluba je kladenje. *

1 2 3 4 5

19. Kao navijaču kladenje mi predstavlja najveći aspekt uživanja. *

1 2 3 4 5

20. Osjetim adrenalin kad gledam utakmice svoga kluba. *

1 2 3 4 5

21. Uživam u nogometu samo ako se mogu kladiti na rezultat. *

1 2 3 4 5

22. Gledanje nogometa pruža mi bijeg od životnih problema. *

1 2 3 4 5

23. Izazivanje nereda na stadionima tijekom utakmice dio je normalnog navijanja. *

1 2 3 4 5

24. Izazivanje nereda na javnim površinama na dan utakmice dio je normalnog navijanja. *

1 2 3 4 5

25. Sukobi među navijačima mogu se smiriti jedino korištenjem sredstava prisile. *

1 2 3 4 5

Pažljivo pročitajte svaku od sljedećih tvrdnji i označite stupanj u kojoj se sadržaj tvrdnji odnosi na Vas

(1 - nikad, 2 - jednom, 3 - dva do tri puta, 4 - oko šest puta, 5 - dvanaest ili više puta)

26. U proteklih godinu dana koliko puta ste... *

- a) se sami potukli s navijačima koji navijaju za isti klub
- b) samostalno fizički napali navijača koji navijaju za drugi klub
- c) se sami potukli s policajcima
- d) Vaši prijatelji i Vi fizički napali jednog navijača drugog kluba
- e) Vaši prijatelji i Vi fizički napali grupu navijača drugog kluba
- f) Vaši prijatelji i Vi fizički napali policiju
- g) imali verbalne konflikte sa navijačima istog kluba
- h) imali verbalne konflikte sa navijačima drugog kluba
- i) samostalno bili žrtva fizičkog napada grupe navijača drugog kluba
- j) Vi i Vaša skupina bili žrtva fizičkog napada grupe navijača drugog kluba
- k) bili žrtva neopravdanog verbalnog i fizičkog nasilja policije
- l) bili žrtva opravdanog verbalnog i fizičkog nasilja policije

- m) se sami potukli s navijačima koji navijaju za isti klub
- n) samostalno fizički napali navijača koji navijaju za drugi klub
- o) se sami potukli s policajcima
- p) Vaši prijatelji i Vi fizički napali jednog navijača drugog kluba
- q) Vaši prijatelji i Vi fizički napali grupu navijača drugog kluba
- r) Vaši prijatelji i Vi fizički napali policiju
- s) imali verbalne konflikte sa navijačima istog kluba
- t) imali verbalne konflikte sa navijačima drugog kluba
- u) samostalno bili žrtva fizičkog napada grupe navijača drugog kluba
- v) Vi i Vaša skupina bili žrtva fizičkog napada grupe navijača drugog kluba
- w) bili žrtva neopravdanog verbalnog i fizičkog nasilja policije
- x) bili žrtva opravdanog verbalnog i fizičkog nasilja policije

27. Koliko puta ste bili privedeni? *

- a) niti jednom
- b) 1 do 2
- c) 3 do 4
- d) 5 ili više

28. Molim da na praznu crtu upišete iz kojeg/kojih razloga (ako ste na prijašnje pitanje odgovorili niti jednom preskočite pitanje)

29. Dob u vrijeme prvog privođenja (ako ste na prijašnje pitanje odgovorili niti jednom preskočite pitanje)

- a) 14 godina ili mlađi
- b) od 14 do 19 godina
- c) 19 i stariji

30. Koliko puta ste bili uhićeni *

- a) niti jednom
- b) 1 do 2

- c) 3 do 4
- d) 5 ili više

31. Molim da na praznu crtu upišete iz kojeg/kojih razloga (ako ste na prijašnje pitanje odgovorili niti jednom preskočite pitanje)

32. Dob u vrijeme prvog uhićenja (ako ste na prijašnje pitanje odgovorili niti jednom preskočite pitanje)

- a) 14 godina ili mlađi
- b) od 14 do 19 godina
- c) 19 i stariji

33. Koliko puta ste bili osuđeni? *

- a) niti jednom
- b) 1-2
- c) 3-4
- d) 5 ili više

34. Molim da na praznu crtu upišete iz kojeg/kojih razloga (ako ste na prijašnje pitanje odgovorili niti jednom preskočite pitanje)

35. Dob u vrijeme prve osuđenosti (ako ste na prijašnje pitanje odgovorili niti jednom preskočite pitanje)

- a) 14 godina ili mlađi
- b) od 14 do 19 godina
- c) 19 i stariji

36. Konzumacija droge/alkohola *

- a) ne konzumiram ni droge ni alkohol
- b) vrlo rijetko (1-2 puta u tri mjeseca)
- c) rijetko (1-2 puta tjedno)
- d) povremeno (3-4 puta tjedno)

e) često (5 i više puta tjedno)

37. Okvirno procijenite broj Vaših prijatelja koji su imali neku vrstu problema sa zakonom *

38. Jeste li ikad služili kaznu zatvora? *

a) da

b) ne